

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOSOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Marek Hruška

**Role Sovětského svazu a Kominterny v dějinách KSČ
(1929–1939)**

**Soviet Union and the Komintern in the History of the
KSČ, 1929--39**

Poděkování

Rád bych poděkoval pracovníkům Národního archivu. Díky jejich vstřícnému a chápavému přístupu bylo získávání materiálů pro tuto práci snadnější a rychlejší. Dále bych rád poděkoval svému vedoucímu práce prof. PhDr. Václavu Horčíčkovi, Ph.D., za užitečné rady při psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. července 2018

Marek Hruška

Klíčová slova: KSČ, Zahraniční politika SSSR, 1929-1939, Komintern, Československo.

Key words: KSČ, Foreign policy of the USSR, 1929-1939, Comintern, Czechoslovakia.

Abstrakt

V této bakalářské práci se zabývám úlohou, kterou sehrály Sovětský svaz a Kominternu v dějinách KSČ. Pro lepší pochopení této problematiky jsem si vybral časové období počínající rokem 1929, tedy rokem nástupu Klementa Gottwalda do funkce generálního tajemníka ÚV KSČ a končící rokem 1939, zánikem samostatné Česko-Slovenské republiky. Nicméně se v textu práce nevyhýbám ani vysvětlení některých událostí, které proběhly před vymezenou dobou. Myslím tím, založení KSČ, stručné dějiny Kominterny a vztahy mezi Kominternou a KSČ těsně před Gottwaldovým nástupem do funkce generálního tajemníka. Domnívám se totiž, že srovnáním některých rozdílů mezi KSČ před a po roce 1929, docílím lepšího vysvětlení příčin a důsledků těchto změn.

Pro samotné zkoumání časového období 1929–1939, jsem vybral několik událostí, během kterých se nejvíce protnul působení KSČ, Sovětského svazu a Kominterny. Mám na mysli rok 1929 během kterého proběhl V. stranický sjezd KSČ a Klement Gottwald pronesl svůj první poslanecký projev v Rudolfinu, bolševizaci KSČ, vzestup nacistů v Německu a reakci KSČ na něj, československo-sovětskou smlouvu z roku 1935, Španělskou občanskou válku, Mnichovskou krizi a konečně období Druhé republiky a její zánik.

Z hlediska práce s prameny a literaturou jsem zvolil metodu přímou, i když některé archivní materiály, které bych pro tuto práci rád použil se nacházejí mimo můj dosah v ruských moskevských archivech. Z celé práce je možné vyčíst spíše zaměření na samotnou KSČ než na Sovětský svaz a Kominternu, k jejichž studiu mi posloužily předně publikace z Velké Británie či USA. Z česky psaných publikací se navíc snažím rozlišovat mezi publikacemi psanými před a po roce 1989. Publikace psané během období totality, obsahují sice užitečná fakta k dalšímu studiu, ale zároveň jsou plné propagačních a dogmaticky znějících textů. Když se však naučíme odlišit fakt a propagandu, je práce s těmito publikacemi relativně snadná. Na časové ose postupuji metodou progresivní.

Tato bakalářská práce má za cíl zhodnotit působení Sovětského svazu a Kominterny na rozhodování a fungování KSČ, během výše jmenovaných zlomových okamžiků československých i světových dějin. Pečlivě jsem tedy tyto události analyzoval a došel jsem k uspokojivým závěrům. Role Sovětského svazu a Kominterny v prvorepublikovém působení KSČ, totiž nebyla vždy stejně podstatná pro změny v jejím fungování. Měnila se stejně, jako se měnila mocenská rovnováha sil v samotném Sovětském svazu. Celá práce mi zároveň poskytla mnohem ucelenější pohled na řízení sovětské zahraniční politiky a její propojení s Kominternou.

Abstract

In this bachelor thesis I deal with the role played by the Soviet Union and Comintern in the history of the Communist Party of Czechoslovakia (CPC). For a better understanding of this issue, I chose a time period beginning in 1929, the year of Klement Gottwald's appointment as General Secretary of the Central Committee of the CPC and ending in 1939, the end of the independent Czech-Slovak Republic. Nevertheless, I do not avoid explaining some of the events that took place before that time. I mean, the establishment of the CPC, the brief history of the Comintern, and the relations between the Comintern and the CPC just before Gottwald's entry into the post of General Secretary. I think that by comparing some differences between the CPC before and after 1929, I will get a better explanation of the causes and consequences of these changes.

For the examination of the period 1929-1939, I choose several events, during which the working of the CPC, Soviet Union and Comintern has intersected the most. I am referring to the year 1929 during which the V. meeting of the CPC took place and Klement Gottwald gave his first speech in Rudolfinum, the Bolshevism of the CPC, the rise of the Nazis in Germany, and the reaction of the Communist Party to it, the 1935 Czechoslovak-Soviet Treaty, the Spanish Civil War, the Munich crisis and finally the era of the Second Republic and its end.

From the perspective of working with sources and literature, I chose the straight method, although some of the archive materials I would like to use for this work are beyond my reach in Russian Moscow archives. From the whole work it is possible to read more the focus on the CPC itself than on the Soviet Union and the Comintern. Informations about Soviet Union and Comintern I was studying mainly in publications from the USA and the UK. In Czech publications, I try to distinguish between publications written before and after 1989. Publications written during the period of totality contain useful facts for further study, but they are also full of propaganda and dogmatic texts. But when we learn how to distinguish between facts and propaganda, the work with these publications is relatively easy. On the timeline, I use the progressive method.

This bachelor thesis aims to evaluate the influence of the Soviet Union and the Comintern on the decision-making and working of the CPC during the breaking moments of Czechoslovak and world history. So I carefully analyzed these events and found a satisfactory conclusion. The role of the Soviet Union and the Comintern in the CPC's first-republical period was not always so important in its functioning. It changed the same way as the power balance in the Soviet Union itself changed. At the same time, my work has provided me with a much more

comprehensive view of the governance of Soviet foreign policy and its connection with the Comintern.

Obsah:

1. Úvod.....	7
2. Československý komunismus před vznikem KSČ.....	9
3. Komunistická internacionála.....	11
3.1. Kominternu 1919–1938.....	13
3.2. 21 podmínek pro přijetí do Kominterny.....	14
4. Zrod KSČ.....	17
5. KSČ 1921–1929.....	19
5.1. Bolševizace KSČ před rokem 1929.....	20
6. V. stranický sjezd KSČ 1929.....	22
7. Projev v Rudolfinu.....	25
8. KSČ a Kominternu ve 30 .letech.....	27
8.1. KSČ v počátcích Gottwaldovy éry.....	27
8.2. Kominternu, KSČ a vzestup nacionálního socialismu v Německu.....	28
8.3. Názor KSČ na Stalinovy zločiny.....	29
8.4. SSSR očima československých občanů.....	31
9. Československo-sovětská smlouva 1935.....	34
10. Kominternu, KSČ a Španělská občanská válka.....	37
10.1. Interbrigadisté a Kominternu.....	37
10.2. Českoslovenští interbrigadisté.....	39
10.3. Důsledky Španělské občanské války pro KSČ a Kominternu.....	41
11. Mnichovská krize, KSČ a Kominternu.....	42
11.1. Mnichov a ČSR.....	42
11.2. Sovětský svaz a jeho úloha v Mnichovské krizi.....	45
11.3. Mnichov, KSČ a československá veřejnost.....	47
12. Druhá republika.....	50
12.1. KSČ v období Druhé republiky.....	50
12.2. Sovětský svaz a Druhá republika.....	51
12.3. KSČ a březen 1939.....	52
13. Závěr.....	53
14. Prameny a literatura.....	55
15. Seznam obrázků.....	57

Seznam zkratk:

ČSR	Československá republika
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
KSČ	Komunistická strana Československa
NKVD	Narodnyj komissariat vnutrennich děl (Národní komisariát vnitřních záležitostí)
OGPU	Objediněnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije (Sjednocené vládní politické ředitelství)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
VKS(b)	Všesvazová komunistická strana (bolševiků)

1. Úvod

V historii se setkáváme s vytvářením velkých říší pomocí vojenské síly či sňatkové politiky. Existují však i způsoby mnohem méně postřehnutelné, než je válka nebo rodokmen. Jedná se o politický nátlak a infiltraci, zvláště výrazné je pak jejich využití ve dvacátém století. V té době se malé evropské státy ocitly v hledáčku velkých mocností, jako byla Třetí říše nebo Sovětský svaz. Oba tyto státy postupovaly při rozšiřování svého vlivu do těchto menších států svým vlastním způsobem. Zatímco Adolf Hitler vsadil na válku a řešení národnostní otázky, ruští komunisté využili nástroje sice již dvakrát realizovaného, ale nikdy ne v takové míře a s takovým úspěchem. Vybuodovali třetí komunistickou internacionálu zkráceně Kominternu, jejímž prostřednictvím se snažili rozšířit ideály komunismu do všech zúčastněných států skrze jejich komunistické strany. Právě velká přístupnost, která nevyklučovala z účasti v Kominterně žádnou stranu, ochotnou splnit podmínky pro přijetí, umožnila tak masivní vzestup tohoto orgánu ruského komunismu.

Jedním z členů Kominterny byla i Komunistická strana Československa, která se po roce 1929 s nástupem Klementa Gottwalda velice radikalizovala. Do jaké míry měla na její fungování po tomto klíčovém roce vliv Kominterny bude analyzováno v následujících kapitolách. Z historie Československa vystupují jako indikátory míry tohoto vlivu určité momenty, ve kterých se prolno působení československé vlády a KSČ a na nichž bych rád ověřil zásahy Kominterny. Zaměřím se však i na události před rokem 1929, pokud budou relevantní pro lepší pochopení událostí následujících po roce 1929.

Ke své práci využiji převážně stranické a vládní materiály, jako například zápisy ze stranických sjezdů, letáky, eseje vůdčích osobností KSČ atd., literaturu vydanou mezi lety 1948–1989 a konečně i literaturu modernější vydanou po roce 1989. Doufám, že mi různorodost pohledů na problematiku ovlivňování politiky KSČ Kominternou poskytne možnost ke kritice a srovnání jednotlivých textů ve spojitosti s dobou, kdy byly publikovány.

Nerad bych ovšem využil k objasnění vztahu mezi KSČ a Kominternou jen pozdější interpretace, i když by pocházely od velice erudovaných autorů. Právě využitím dobových materiálů a tisku se snažím sestavit vlastní náhled na problematiku.

Metodicky se budu držet především metody indukční přímé, neboť při zkoumání historických skutečností a reálií politického života prvorepublikového Československa bude mnohem efektivnější, zvláště pak pokud, jak doufám, dospěji k nějakým novým zjištěním nebo faktům, které pak budu moci zakomponovat do závěru utvořeného na jejich odhalení.

Nyní bych rád kriticky zhodnotil použitou literaturu. Ve shodě s očekáváním, se literatura vydaná mezi lety 1948–1989, ukázala propagačně podbarvenou. Nicméně

„Spisy Klementa Gottwalda“ se ukázaly, jako dobrý prostředek pro nahlédnutí do oficiální politické sféry působení tohoto člověka. Stejně tak Stalinovy „Otázky Leninismu“ se dají využít k historické práci, pokud je člověk předem obeznámen s jejich propagačním účelem. Reimanovy „Dějiny KSČ“, jsou obsáhlým dílem, které mne blíže seznámilo s menšími i většími problémy vnitrostranické politiky KSČ, ale opět zde dochází k překrucování některých faktů nebo k jejich zveličování. Se sborníky dokumentů vydanými mezi lety 1948–1989 jsem vážnější problémy neměl, protože mi pouze zprostředkovaly důležité písemnosti, týkající se tématu mé práce.

Literatura vydaná po roce 1989 je již očištěná od propagačního podtextu, a tak se s ní dalo pracovat mnohem lépe. Z literatury zahraniční se musím pochvalně vyjádřit o skvělé knize pánů Agnewa a McDermota jménem „Kominterna“. Tato kniha mi spolu s knihou „Soudruzi“ od Roberta Service pomohla lépe pochopit záludnost a rigiditu, s jakou fungovala Komunistická internacionála. Snad jen knize Roberta Service bych vytkl, že k historii KSČ se příliš nevyjadřuje. Kniha „Nástroje Stalinského teroru“ od Roberta Butlera, působila poněkud jednoduše, ale základní fakta pro lepší pochopení represivního aparátu v Sovětském Svazu jsem z ní získal.

Česká literatura vydaná po roce 1989 mi rovněž velmi pomohla. Nejvíce musím ocenit Zdeňka Kárníka a jeho knihu „České země v éře První republiky“, dále pak Josefa Kalvodu a knihu „Role Československa v sovětské strategii“ a knihu „Československo mezi Stalinem a Hitlerem“ od Igora Lukeše. Všichni tři autoři projevili při zpracování svých publikací velkou pečlivost, ale každý v něčem jiném. Kárník vytvořil veliké třísvazkové dějiny První republiky. Pro mne zde ovšem bylo poněkud málo informací o mnou vyhledávané problematice. Kalvoda se zaměřil převážně na státnickou povahu rusko-českých vztahů a informace o účasti KSČ jsem musel dohledávat jinde. Lukešova kniha měla podobné nedostatky, jako kniha Kalvodova, ačkoliv zde jsem našel informací o KSČ více. Zbylé české prameny pro mne byly spíše průměrně využitelné, nicméně to neznamená, že bych nedokázal ocenit kvantitu a kvalitu odvedené práce jejich autorů, která je obecně na vysoké úrovni.

2. Československý komunismus před vznikem KSČ

Budeme-li za vznik komunismu jako politického směru považovat rok 1848, kdy Karl Marx publikoval svůj komunistický manifest, trvalo českým a slovenským socialistům 73 let, než ze svého levicovějšího jádra zformovali Komunistickou stranu Československa. Nicméně již před jejím vznikem se Češi a Slováci s komunismem setkávali. Někdy byla tato setkání natolik plodná, že své účastníky ovlivnila na celý život, a dala tak politickou iniciativu pozdějším vůdcům KSČ, jindy přispěla ke vzniku ranných předstranických politických frakcí s komunistickým základem. Po Velké říjnové socialistické revoluci, která se nám z dnešního pohledu může jevit spíše jako státní převrat, bylo jasné, že za světovým komunismem bude třeba hledat stopy ruského působení, neboť bolševické Rusko bylo nyní jediným státem na světě, ve kterém se komunisté plně chopili vlády. Potrvá však ještě několik let, než si zajistí sice dočasný, ale nesmírně důležitý monopol na světový komunismus.

Bolševismus se po uchopení moci v Rusku stal hlavním ideovým vývozním artiklem poválečného světa hned vedle demokracie, kterou propagovaly především Spojené státy americké s prezidentem Wilsonem. Nově vzniklé Československo mělo několik příležitostí k setkání s bolševismem ještě než došlo k samotnému vzniku strany. Předně to byl boj československých legionářů proti Rudé armádě na Sibiři v letech 1918–1920.

Během jejich anabáze do Vladivostoku měli legionáři dost času na seznámení s ideologií nově vznikajícího bolševického Ruska. Ovšem těch, kteří v ní spatřovali něco hodnotného, byla menšina. Příčinu toho lze hledat v samotném původu ideologie, která byla ideologií nepřátelské strany v konfliktu, kterého se československé legie účastnily. Někteří z nich ovšem podlehli bolševické agitaci. Jedním z čelních představitelů těchto indoktrinovaných československých legionářů byl spisovatel Jaroslav Hašek.

Čeští bolševici se mimo jiné snažili o podvracení bojové morálky svých dřívějších spolubojovníků a jejich verbování do Rudé armády. Hrozba jejich úspěchu si u legionářů vynutila přerušení styků mezi bolševiky a legionáři na konci května 1918. Reakcí českých bolševiků bylo vydávání listu Československá rudá armáda, které se započalo v Penze 12. května 1918. Dlouhodobý cíl československých bolševiků se změnil poté, když byl vedoucím československé sekce komisariátu pro národnosti jmenován Karel Knoflíček. Ten nechal obsadit ruskou pobočku Česko-Slovenské národní rady v Moskvě. Novým cílem Knoflíčkovy skupiny bylo ovládnutí Česko-Slovenského hnutí za nezávislost v Rusku a podřízení ruských legií tomuto účelu. Nicméně s přibývajícimi vítězstvími legionářů na východě, a navíc s jejich odjezdem domů byl tento cíl ztracen.¹

¹ KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999, str. 24–25.

Není bez zajímavosti, že zatímco jedna část legionářů se vrátila do vlasti s myšlenkami na komunismus a socialismus, druhá část se radikalizovala zcela opačným směrem. Mám na mysli osobnosti, jako byl Radola Gajda nebo Emanuel Moravec, kteří jsou známí svou fašizující politickou tendencí v období první republiky.

Plodem ruských snah o bolševizaci československých legionářů a jejich následné přetažení do formující se Rudé armády byl vznik Československé komunistické strany na Rusi. Toto politické uskupení ještě nemělo politickou formu později vzniklé KSČ, ale pro téma ovlivňování politiky KSČ Kominternou je vznik této frakce nesmírně důležitý. Československá komunistická strana na Rusi fungovala jako přímá autonomní odnož Kominterny za účelem rozložení československých legionářů a jejich bolševizace. Byla tedy s vůlí Kominterny spjata mnohem více, než kdy byla KSČ, ale její životnost byla nepoměrně kratší. Po svém založení roku 1918 fungovala pouze dva roky, dokud byly legie přítomny a byla možná propaganda mezi jejími příslušníky. Po jejich odchodu ztratila strana důvod existence a byla rozpuštěna. Její členy však čekaly další důležité úkoly.²

Po vzniku samostatného Československa viděli ruští bolševici další příležitost k vyplnění politického vakua ve střední Evropě a naplnění vize Lva Davidoviče Trockého o vývozu revoluce do zahraničí a nastolení světového komunismu. Podobně, jako tomu bylo učiněno v případě jiných států, vyslala Kominternu i do Československa agenty, kteří měli za úkol šíření revoluční nálady, hodnocení situace a následné organizování československých komunistů. Nabízí se možnost srovnání významu působení agentů Kominterny z let 1920–1921 a působení Klementa Gottwalda z let 1928–1929, který zasedal v samotné exekutivě Kominterny, a byl tedy podrobně seznámen s myšlenkami stalinismu a snahou Kominterny o bolševizaci všech zúčastněných komunistických stran.³

Když bylo roku 1921 jasné, že převrat v ČSR není proveditelný, zčásti i z důvodu konzervativnosti sociálních demokratů, zmírnili českoslovenští komunisté svůj přístup a oddělili z Československé sociální demokracie její levé křídlo, z něhož vytvořili Komunistickou stranu Československa. Její vznik byl deklarován 15. května 1921. Na československou politickou scénu vstoupil nový aktér, který sice zpočátku působil navenek nezávisle, ale jeho jednání se mělo brzy podřídit vůli komunistické internacionály, stejně tak jako tomu bylo v jiných komunistických stranách po celém světě.

² NECHVÁTAL, Martin, *15. 5. 1921 Založení KSČ: ve službách Kominterny*, Praha 2002, str. 11.

³ Tamtéž, str. 12–15.

3. Komunistická internacionála

Samotný pojem komunistické internacionály je mnohem starší než Třetí internacionála, na kterou se soustředím v této práci. Tento pojem odkazuje na mezinárodní souručenství komunistických stran a dělnických organizací, které se začaly formovat již po roce 1864. Komunistické internacionály 19. století však působily v praxi mnohem umírněněji, než Třetí internacionála založená roku 1919 v Moskvě.

Její založení nepůsobilo ve srovnání s jejím pozdějším fungováním a s honosností s jakou se prezentovala nijak významně. V neděli 2. března 1919 se v nevytopeném a prochládlém sále sešla skupina převážně v Rusku žijících komunistů, doplněná několika komunistickými předáky ze zahraničí. Důležitá byla účast delegace německé komunistické strany, vedená Hugem Eberleinem, protože události v Německu po listopadové revoluci roku 1918 byly pro bolševiky důležité, zvláště z hlediska rozšíření revoluce do zbytku Evropy. Jednání byla ukončena 4. března 1919. Bylo oznámeno založení Třetí internacionály. Pro nezávislého pozorovatele by se však toto setkání mohlo jevit, jako dobře sehraná divadelní hra s nízkým rozpočtem. Bolševici vsadili na sílu slova a přesvědčivost svých delegátů a snažili se udělat na hosty ze zahraničí dojem vznešenými myšlenkami na rozšiřování diktatury proletariátu, zatímco jejich stát se stále více propadal do silící občanské války a samotná existence bolševického Ruska visela na vlásku.⁴

Je zřejmé, že v době konání ustavujícího sjezdu Kominterny se bolševici ještě názorově nerozdělili. Občanská válka byla v plném proudu a nějaké vnitřní rozbroje se ve straně nedaly tolerovat. Kominternu tedy v prvních letech svého fungování měla sloužit, jako aparát pro vývoz revolučních myšlenek do světa. Také si po celou dobu své existence uchovala zdání, že tomu tak je navenek stále. Nicméně počáteční prosazení klíčové role Komunistické strany Ruska (bolševiků) způsobilo, že názorová pluralita nebo stranické neshody mohly značně ovlivnit i samotnou Kominternu. Střet mezi stalinismem a trockismem ve 20. letech způsobil, že se Kominternu změnila z organizace zajišťující vývoz revoluce spíše v aparát ochraňující teoretický, sovětský monopol na světový socialismus. Neznamena to však, že by se bolševici vzdali myšlenky na rozšíření své sféry vlivu. Jen místo mohutných revolučních vln zahrnujících široké masy obyvatelstva, zvolili cestu podobnou událostem z podzimu roku 1917. Pečlivě naplánované státní převraty a podvrtná činnost komunistů ve světě se měly stát prostředkem na šíření diktatury proletariátu.

Na okolnostech založení Kominterny je dobře postřehnutelné, že způsob a účel jejího rozhodování se od předchozích dvou internacionál bude výrazně lišit. Kominternu totiž

⁴ McDERMOT, Kevin, AGNEW, Jeremy, *Kominternu*, Praha 2011, str. 29–31.

nevnikla primárně, aby slučovala a usnadňovala kooperaci existujících socialistických hnutí, ale měla tato hnutí co nejefektivněji podřídit vůli bolševiků. Postoj Lenina, který druhou internacionálu ostře a vulgárně kritizoval a napadal jednoho z nejuznávanějších členů Karla Kautského, systém hlasování a fungování exekutivy Kominterny, ve kterém měla VKS(b) značnou převahu a konečně centralizace Kominterny do Moskvy dávaly jasně tušit čí ruce budou třímat opratě moci v Kominterně.⁵

Nicméně i přes navržení Kominterny tak, aby skrze ni prosazovali ruští bolševici své názory v ostatních evropských komunistických stranách, dával Leninův relativně smířlivý a diskuzi otevřený postoj k jejímu řízení alespoň částečný prostor i ostatním stranám, aby se vyjádřily k právě probírané problematice i k jejímu řešení. Tato počáteční bolševická benevolence vůči zúčastněným stranám, ale rozhodně nebyla zamýšlenou strategií ve vedení Kominterny. Teprve Stalin dokázal z orgánu, který měl teoreticky fungovat jako jakýsi „celosvětový komunistický sovět“, udělat součást státního aparátu Sovětského svazu, který se v důležitých případech podřídil VKS(b) a jehož osazenstvo bylo plně vyděšených či zfanatizovaných přitakávačů jeho vůli.⁶

Stalin také patřil ke kritikům Kautského a Druhé internacionály. Vytýkal jim především oportunistus, se kterým byla vedena její hlavní činnost a snahu o zachování názorové jednoty skrze toleranci a přizpůsobení. Také snaha o legální přístup ve věci prosazení komunismu připadala Stalinovi směšná. Druhá internacionála se příliš vzdálila revolučním ideálům Marxe a Engelse, a je tedy nutné ji nahradit internacionálou novou, vybudovanou na základech leninismu.⁷ Ze Stalinových výtek je patrná tvrdost a nadřazenost s jakou hodlal pokračovat v budování Kominterny. Nicméně nelze zapomínat, že se inspiroval právě u Lenina. Právě otevřenost s jakou Stalin prezentoval své úvahy o řízení Kominterny, mohla varovat všechny státy, v nichž působily komunistické strany, aby se snažily omezovat jejich působení, protože skrze ně působili na dotyčný stát sám Stalin a Sovětský svaz.

Budeme-li prvotní převahu bolševiků na jednáních Kominterny považovat za prostý důsledek politické situace v Evropě, kdy bylo Rusko jedinou komunisty ovládanou zemí světa a kdy byly ostatní komunistické strany buď příliš daleko nebo oslabeny, je nutné nahlížet na pozdější fungování Kominterny během Stalinovy vlády, jako na přímé a neskrývané systematické úsilí o podřízení všech komunistických stran vůli Stalina.

⁵ McDERMOT, Kevin, AGNEW, Jeremy, *Kominterny*, Praha 2011, str. 19–22.

⁶ Tamtéž, str. 43.

⁷ STALIN, Josif, Vissarionovič, *Otázky Leninismu*, Praha 1950, str. 15–18.

3.1. Kominternu 1919–1938

V prvních letech existence Kominterny bylo jejím prvořadým úkolem rozšířit pole její působnosti skrze verbování nových členů. Nové strany však musely před samotným vstupem do Kominterny splnit 21 podmínek pro přijetí. Musely se také naprosto odpoutat od sociálních demokratů, pokud s nimi měly společnou minulost. Kominternu jim v tomto úsilí hodlala pomoci prostřednictvím finančních dotací, které schvalovalo politbyro. S těmito financemi poté objížděli speciálně vybraní straníci svět a rozdělávali je nadějným komunistickým vůdcům. Finance pocházely převážně ze zabaveného majetku (peněz, šperků a jiných cenností). Spolu s rozdělovači financí odjížděli do zahraničí i instruktoři a poradci, kteří měli stranám pomoci v ideologické rovině. S koncem občanské války a uklidnění poměrů v Rusku i ve světě, bylo nutné přistoupit k procesu zefektivnění organizace a fungování Kominterny. Na II. sjezdu červenci 1920 bylo sestaveno 21 podmínek pro přijetí do Kominterny, které zajistily ideologickou připravenost a věrnost zúčastněných stran.⁸

Zlomovým okamžikem, který prověřil oddanost členů Kominterny byl rok 1924. V. sjezd Kominterny tehdy přijal rezoluci o bolševizaci. Nyní se situace obrátila. Místo toho, aby Kominternu vysílala své poradce do zahraničí (což ovšem činila stále), se v daleko větší míře hrnuly do Sovětského svazu davy komunistů s celého světa, kteří zde měli dostat kvalitní politické vzdělání. Mezi organizace poskytující toto vzdělání patřily Mezinárodní sdružení revolučních odborů, Mezinárodní organizace pomoci bojovníkům revoluce, Mezinárodní rolnická rada a Mezinárodní svaz dělnických a rolnických organizací tělovýchovy a sportu. Lidé přijímající účast v těchto organizacích poté sehráli klíčovou roli při prosazování bolševizace ve svých stranách.⁹

Druhá polovina 20. let byla pro Kominternu i Sovětský svaz obdobím relativní normalizace vztahů se západem, ale i obdobím velkých zklamání. Díky poválečné rekonstrukci a evropskému růstu zažívalo dělnické hnutí těžké časy. Krize kapitalismu byla v nedohlednu a bylo nutno přijmout nový způsob boje za věc světového komunismu. Bylo nařízeno budování jednotné fronty pracujících. V praxi se jednalo o infiltraci konkurenčních socialistických stran komunisty, jejichž strany byly součástí Kominterny. Události v Bulharsku roku 1925, při kterých byla potlačena tamní

⁸ SERVICE, Robert, *Soudruzi: světové dějiny komunismu*, Praha 2009, str. 101–104.

⁹ Tamtéž, str. 106–107.

komunistická strana a aféra okolo společnosti Arcos roku 1927, která silně poškodila rusko-britské vztahy, byly dalšími ranami už tak zkoušené Kominterně.¹⁰

S vypuknutím Velké hospodářské krize na přelomu 20. a 30. let dostala Kominternu nové možnosti, jak uplatnit svůj vliv, protože se opět rozmáhala nezaměstnanost a nepokoje mezi dělnictvem. Naštěstí díky poněkud chaotickému systému vedení zahraniční politiky Sovětského svazu (Stalin se o vedení zahraniční politiky v té době příliš nezajímal a přenechával ho jiným, nicméně konzultace s ním byla nutností pro provádění sebemenších změn) nedošlo k jejich využití. Kominternu se již plně podřídila Stalinovi a ani její generální tajemník Georgi Dimitrov (tajemníkem od roku 1935) tento fakt nezpochybňoval. Podřízenost Stalinovi znesnadňovala práci Kominterny po celá 30. léta například, když německým komunistům bylo nařízeno, aby se místo na nacisty zaměřili na sociální demokraty jako na své úhlavní nepřátele. Změna nastala po vstupu Sovětského svazu do Společnosti národů roku 1934, protože nyní se musel i Stalin zabývat otázkou kolektivní bezpečnosti ve světě. Rok poté Georgi Dimitrov na VII. sjezdu Kominterny brojil proti nacismu v Německu a fašismu v Itálii, bylo však už pozdě. Po zbytek 30. let se Kominternu zaměřila na budování jednotné protifašistické fronty. Tento názorový obrat sehrál důležitou roli i při Španělské občanské válce, během které Kominternu zajišťovala verbování i organizaci interbrigadistů.¹¹

3.2. 21 podmínek pro přijetí do Kominterny

Nezbytnou podmínkou pro přijetí jakékoliv komunistické strany, která se chtěla zapojit do Kominterny, bylo splnění 21 přijímacích podmínek nebo alespoň důkaz, že snaha o jejich splnění probíhá.

Kominternu usilovala o co nejsilnější podřízení stranického tisku a periodik ústřednímu vedení strany, a tedy sobě samé. Nakladatelství neměla mít svobodu v produkci propagačního materiálu. Celá snaha o podřízení stranických tiskovin a jejich produkce ústřednímu výboru strany měla jednak zabránit názorovému štěpení uvnitř strany samotné a jednak zajistit, že strana nebude prosazovat jinou ideologickou linii, než jakou uznávala Kominternu. Věrna postupu v sovětském Rusku také prosazovala periodicky se opakující obměnu stranického aparátu a čistky ve straně

¹⁰ SERVICE, Robert, *Soudruzi: světové dějiny komunismu*, Praha 2009, str. 107–110.

¹¹ Tamtéž, str. 152–158.

samotné. Tento postup měl přispět k odfiltrování oportunistických či reformistických tendencí a udržovat stranu v rukou spolehlivých lidí věrných Kominterně i kdyby to mělo stranu samu stát její efektivitu. Ohledně otázky legality bylo nařízeno budovat paralelně s legálně fungující stranou i její ilegální součást, která by v případě, že se naskytnou vhodné podmínky, mohla pomoci straně odstartovat a řídit revoluci. Zvláštní místo pro KSČ zaujímaly zvláště body o armádě a vesnici. Strana usilující o členství v Kominterně měla provádět rozsáhlou agitaci v armádě, aby podlomila její oddanost legální vládě a v případě potlačování komunistických protest, snížila její obranyschopnost. Tento bod byl ovšem téměř neuskutečnitelný vzhledem k politické praxi československé apolitické armády. Problémem na venkově byla pro československé komunisty především tamní drtivá podpora agrárníků, kteří ovládali podstatnou část venkovského voličstva až do roku 1945. KSČ tedy nemohla účinně plnit nařízení Kominterny o agitaci na venkově, která sice byla proveditelná, ale očekávat od ní nějakou silnější odezvu bylo iluzorní. Co bylo snáze proveditelné bylo soustavné podryvání autority Společnosti národů mezi obyvatelstvem a snaha vštípit lidem dojem, že se ocitají neustále v ohrožení. Ostatně působit na lidskou psychiku strachem v zájmu získání politického vlivu není jen komunistickou praxí, protože bylo využíváno už před Kominternou i po ní. Skrze bod o zavrnutí reformismu a centrismu a odsouzení tak významných postav myšlenky světového komunismu, jako byl Kautsky nebo Hillquit, si chtěla Kominternu zajistit nejen praktický, ale i teoretický monopol na udržování a šíření komunismu ve světě. Koloniální sabotáže a podpora snahy o nezávislost kolonizovaných národů se československých komunistů netýkala, tedy alespoň v praxi. Teoreticky však měli i oni podporovat boj proti „imperialistickým vykořisťovatelům“ v koloniálních oblastech alespoň vyjádřením své podpory koloniím a kritikou kolonizátorů. Naopak otázka soustavné komunistické práce v odborových svazech byla pro KSČ velmi důležitá. Vždyť vedení Kominterny po celá dvacátá léta kritizovalo KSČ za zanedbání práce mezi rolnictvem. Je tedy zřejmé, že jejich spolupráce s dělníky musela být na mnohem vyšší úrovni. Dalším prostředkem, kterým si Kominternu chtěla zajistit vyšší úroveň legality mezi světovými komunisty, byl bod o nuceném zavržení Amsterodamské internacionály žlutých odborových svazů. S bodem, který nařizoval přezkoumání věrnosti členů stran usilujících o účast v Kominterně a podřízení komunistických poslanců ústředním výborům stran, kvůli hrozbě rozdílného výkladu instrukcí, se KSČ vypořádala velice efektivně. Poslanci za KSČ po svém nástupu do funkce podepisovali rezignaci, kterou

odevzdávali vedení strany, aby v případě porušení stranické ideové linie mohli být bezodkladně odvoláni.¹² Kominternu také požadovala, aby zúčastněné strany přijaly za vlastní ideu demokratického centralismu, na jejímž základě měla být budována organizace strany i její fungování v praxi. Mezi body, které se KSCS snažila plnit velmi svědomitě, patří nařízení o podpoře sovětských republik v boji proti kontrarevolučním silám působícím protiválečné agitace mezi dělnictvem, které by mělo odmítnout vyrábět zbraně určené k nasazení v boji proti komunistům. Bod o stranických programech musel vyvolat mezi uchazeči o členství značný šok, protože Kominternu si skrze něj činila nárok na schválení a návrhy úprav ve stranických programech, pokud stále nesly pozůstatky sociálně-demokratické minulosti strany. Všechny komunistické strany patřící ke Třetí komunistické internacionále nebo které učinily prohlášení, že si do ní přejí vstoupit, měly do čtyř měsíců po jejím II. kongresu svolat mimořádný sjezd, na kterém měly informovat své členy o jeho závěrech. Navíc strana, která nezměnila svůj dřívější program, ale usiluje o přijetí do Kominterny, se musela postarat, aby alespoň dvě třetiny členů ústředního výboru strany byli lidé, kteří se již před II. kongresem Kominterny vyslovili pro vstup do ní. Zbytek podmínek je čistě formálně právní povahy a obsahuje nařízení o změně názvu stran na komunistické, rozšiřování tiskovin produkovaných Kominternou, závaznosti rozhodnutí kongresů komunistické internacionály a vyloučení strany v případě jejich neplnění.¹³

Požadování plnění těchto podmínek a kritiky prováděné buď na světových kongresech či prostřednictvím exekutivy značně usnadnilo Kominterně koordinaci světového komunistického hnutí a prosazování vůle VKS(b) mezi zúčastněnými stranami, které se tak dobrovolně staly jeho prodlouženou paží.¹⁴ Výběr slov a obecně agresivní způsob vyjadřování při vysvětlování jednotlivých podmínek pro vstup dávají jasně najevo, že Kominternu se připravovala na šíření komunismu ne skrze obrovská revoluční vzednutí, ale spíše skrze nejprve pomalou podvratnou činnost jednotlivých komunistických stran ve světě, která by se stupňovala až do té míry, že v případě zahájení státního převratu by byly bezpečnostní složky státu paralyzovány, obyvatelstvo by bylo dezinformované a převzetí moci komunisty by nic nestálo v cestě. Nicméně tomuto krizovému scénáři v různých evropských státech učinil přítrž rok 1933, kdy Kominterně vyrostl nový soupeř v nacionálním socialismu.

¹² KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999, str. 83.

¹³ *Vtoroj kongress Kommunističeskogo internacionála*, 1934, str. 499-505.

¹⁴ McDERMOT, Kevin, AGNEW, Jeremy, *Kominternu*, Praha 2011, str. 271–273.

4. Zrod KSČ

Levé zbolševizované křídlo Československé sociální demokracie si mohlo roku 1920 mnout ruce. Ruská občanská válka spěla k vítězství bolševiků, Kominternu vysílala do Evropy své „vývozce“ revoluce a valná část českých dělníků stála za českými komunisty. V kombinaci s laxní a v některých případech dokonce stejně naladěnou armádou a pořádkovými sbory se zdálo, že převratu či alespoň vzniku dalšího socialistického státu nestojí nic v cestě. Hrozícímu a zdánlivě nevyhnutelnému výsledku však zabránily pragmatické kroky prezidenta státu T. G. Masaryka.¹⁵

Díky rozhodnutí prezidenta ohledně vyřešení situace zásahem státních orgánů a přílišné horlivosti levicových socialistů kolem Bohumíra Šmerala omezily se větší střety se zákonem, alespoň v Praze, hlavně na boj o Lidový dům. Velice poutavě popisuje tuto událost opět Antonín Klimek: *„Když 9. prosince radikálové vyhodili zástupce pravice, kteří přišli do Lidového domu, na chodník, byla svolána pohotovost 180 četníků a okolo půl čtvrté obsadilo Lidový dům 140 policistů, z toho ale 60 v civilu a neozbrojených. Záhy se na výzvu levice začali v okolí shromažďovat dělníci z Libně a Karlína a několik set jich vniklo do domu. O půl šesté vyklidilo 80 četníků s nasazenými bodáky Hybernskou ulici, jenže kolem budovy se brzy srotily ještě hrozivější a větší davy. Někteří demonstranti měli hole a bejkovce. Na nádvoří Lidového domu stavěli levičáci barikádu. Teprve po příchodu četnických posil byl po ostrých potyčkách, při nichž rebelanti házeli kameny a ozbrojené složky užívaly hlavně pendreky, Lidový dům vyklizen.“*¹⁶

I přes otevřený pokus o puč ze strany radikálních levicových politiků se prezident Masaryk zachoval jako zkušený a humanitně zaměřený státník. Po potlačení dělnických demonstrací a jiných potyček, například na Kladensku, Slánsku, Oslavsku a Hodonínsku, snažil se úspěšně pozvednout sociální úroveň dělnictva skrze navýšení platů a péči státu. Dále se rozhodl dělat československou politiku stále za přítomnosti socialistů. I přes tyto vstřícné kroky prezidenta a jeho mírný přístup nebyli Šmeral s radikální levicí dostatečně spokojeni, a tak jejich snahy v roce 1920 a pokus o puč vyústily v založení samostatné strany.

Rok 1921 znamenal pro Československo rok významných změn. Válka na Slovensku byla dobojována a díky intervenci Francie zůstalo Slovensko spolu s Podkarpatskou Rusí součástí Československa. Ruský útok se podařilo zastavit takzvaným zázrakem na Visle, čímž byla ukončena možnost širší sovětizace západní Evropy a v Československu se konečně stabilizovala politická scéna. Nicméně někteří členové sociální demokracie byli s vývojem událostí nespokojeni. Nejspíše počítali do svých politických předpovědí i podobné vyústění

¹⁵ KLIMEK, Antonín, *Vítejte v první republice*, Praha 2003, str. 79.

¹⁶Tamtéž, str.80.

působení agentů Kominterny jako v Maďarsku, ke kterému nakonec nedošlo, a rozhodli se postupovat více korektní cestou. Ze sociální demokracie se oddělilo její levé křídlo a vznikla samostatná Komunistická strana československá. Platí za obecný politický fakt, že komunismu se politicky daří tím lépe, čím horší je stav státního hospodářství spojený neoddělitelně s inflací a růstem nezaměstnanosti. KSČ však neměla štěstí, neboť 20. léta byla velice hospodářsky úspěšnou epochou a Československo prosperovalo. Značně k tomu přispěla i aktivita ministra financí Aloise Rašína, který sice část národa (zvláště navrátilivší se legionáře) pobouřil svým výrokem: „Za službu vlasti se neplatí“, a nepřímo tím přispěl k radikalizaci politického uvažování těchto vrstev, které budou v 30. letech hnací silou českých fašistů, ale stál také za pozemkovou a měnovou reformou. Je možné, že kdyby sociální demokraté a jejich radikálnější část v Československu odstartovali nepokoje obdobnou silou jako v roce 1920 o dva roky dříve, kdy byla země ještě stále zasažena poválečnou hospodářskou a sociální krizí, následoval by podobný vývoj událostí, jaký zažilo například Německo nebo Maďarsko.

Obrázek 1 Bohumír Šmeral

Po vyhlášení samostatnosti KSČ a její nezávislosti na československé sociální demokracii v květnu 1921 musela strana zaujmout stanovisko vůči státu. Už za dva roky svého samostatného působení měla strana celých 132 000 členů.¹⁷

¹⁷ http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_clen_01.php

5. KSČ 1921–1929

Počáteční úspěchy a schopnost koordinovat stranu vzniklou za již zmíněných okolností jsou důkazem její jednoty a socialistického smýšlení podstatné části obyvatelstva Československa. KSČ totiž brzy po svém vzniku překonala svou domovskou stranu Československou sociální demokracii a ve volbách roku 1925 se zařadila na druhé místo v československém politickém spektru hned za stranou agrární. Ta si díky podpoře venkova získané provedením pozemkové reformy držela čelní pozici téměř po celou dobu existence samostatného československého státu.

Českoslovenští vládní představitelé, i díky vlivu prezidenta Masaryka, však nebrali vznik KSČ ani její existenci a úspěchy jako bezprostřední hrozbu, jinak by už roku 1920 či 1921 prosadili mnohem tvrdší zákroky vůči čelním představitelům separátního komunistického hnutí v sociální demokracii, a možná by i stranu zakázali nebo alespoň omezili její vliv. Místo toho měla KSČ daleko větší podíl na dělbě moci ve státě, než měla dříve ve spojení se sociálními demokraty.

Dalším důležitým faktem bylo členství v Kominterně. Ačkoliv KSČ do Kominterny oficiálně vstoupila ještě v roce 1921, existovalo propojení mezi těmito dvěma organizacemi již dříve. Kominternu totiž vysílala do Československa své agenty získané ještě za působení Komunistické strany československé na Rusi, aby pomohla v organizování samostatné strany i v Československu. Jedním z takto vyškolených a aktivních agentů bolševického režimu na území Československa byl i budoucí generální tajemník KSČ Alois Muna, blízký přítel Antonína Zápotockého. Tito agenti měli podíl i na událostech z prosince 1920, který vedl ke vzniku samostatné KSČ v květnu 1921.¹⁸ I přes své členství v Kominterně si KSČ udržela značné možnosti ve vlastním rozhodování až do roku 1925, kdy byly vnitřní tendence, které neodpovídaly oficiálním požadavkům a koordinacím z Moskvy, oslabeny prohloubením procesu takzvané bolševizace, a roku 1929, kdy s příchodem éry Klementa Gottwalda a „karlínských kluků“ byla strana podřízena Kominterně nejvíce za celou svou předválečnou existenci.

Vnitropoliticky se KSČ velmi dařilo po celá 20. léta. Když se v parlamentních volbách roku 1925 umístila na druhém místě, rozhodlo vedení o zahájení bolševizace strany a o posílení koordinace politických rozhodnutí s Kominternou.

¹⁸ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1939): Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2000, str. 70.

5.1. Bolševizace KSČ před rokem 1929

Během dvacátých let se Evropa začala vymaňovat z poválečné letargie a úpadku. Průmysl i zemědělství se začaly obnovovat, přibývalo pracovních příležitostí a obecná životní úroveň obyvatelstva se navyšovala. Expanzivní snahy Sovětského svazu byly utlumeny a Rýnským garančním paktem z roku 1925 byl evropským státům nepřímo ukázán Sovětský svaz jako cíl budoucích výbojů. Komunisté, kterým bylo jasné, že čas pro vyvolávání revolucí již minul, museli o to více spolupracovat s jinými komunistickými stranami, aby nezkostnatěli a postupně své strany nepřivedli na pokraj zániku. K této spolupráci se výborně hodil již osvědčený nástroj komunistického internacionalismu, kterým se stala Kominternu. Jak jsem se již zmínil v kapitole pojednávající o vzniku Kominterny, lišila se od svých předchůdců velice silnou podřízeností všech zúčastněných stran jednomu aktérovi, a to Sovětskému svazu, který si nárokoval právo rozhodovat o komunistických stranách jako o svých „delegátech“ ve světě. Cestu k upevnění svého vlivu na tyto strany spatřovali vůdci Kominterny v procesu bolševizace, v procesu podřízení všech zúčastněných stran teorii a logice marxismu-leninismu, jakožto univerzální ideologii komunistů. Nepřekvapí, že v praxi se aplikace této ideologie v jednotlivých komunistických stranách projevilo silnějším svázáním s Kominternou a podřízením její vůli, popřípadě vůli generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu Josifa Visarijonoviče Džugašviliho, tedy Stalina. Vedení Kominterny si uvědomovalo rozdílnosti mezi komunistickými stranami, které měly projít bolševizací, ať už to bylo zapříčiněno historickým vývojem nebo geopolitickou situací. Nabádala proto zúčastněné strany, aby byly v realizaci bolševizace tvůrčí vzhledem k situaci ve státě. Hlavním podmínkou bolševizace bylo tedy zabránit rigidnímu přístupu k aplikaci myšlenek marxismu-leninismu, ale zároveň se bez odchylování od nich snažit flexibilně užívat je při činnosti strany v tom kterém případě bude třeba. Dalším krokem, nezbytným pro úspěšnou bolševizaci KSČ, bylo oslovit větší množství dělníků a zapojit je do procesu, který měl vést k prohlubování socializace státu. Třetím cílem bolševizace v KSČ bylo svázání dělnictva s rolnictvem a vytvoření jednotné fronty k prosazování myšlenek marxismu-leninismu. Vzhledem ke vztahu mezi rolnictvem a agrárníky byl tento úkol pro KSČ velkou výzvou. Čtvrtým a posledním cílem procesu bolševizace bylo silnější podřízení a další budování komunistických stran dle leninských zásad. V. kongres Kominterny vnesl do řad dosud víceméně jednotné KSČ zmatek. KSČ zde byla kritizována za nedůsledné jednání vůči stranickému oportunistu a pravicovým tendencím, za otázku dělnické

vlády a otázku národnostní a za laxní přístup v práci mezi rolnictvem. Tato kritika rozdělila stranu na dvě části. Větší část, která kritiku sice uznávala, ale v otázce nápravy nevyvíjela patřičnou aktivitu, zastupoval Bohumír Šmeral. Menší část strany, ke které patřili Gottwald, Šverma, Kopecký, Fried a další, uznala kritiku v plném rozsahu a dožadovala se radikálnější aplikace myšlenek leninismu v politice strany.¹⁹

¹⁹ REIMAN, Pavel aj., *Dějiny KSČ*, Praha 1961, str. 209–212.

6. V. stranický sjezd KSČ 1929

V dějinách KSČ i v dějinách Československa zaujímá V. sjezd KSČ důležité místo, protože vynesl do čelních pozic strany osobnost Klementa Gottwalda, který do té doby zastával úlohu stranického funkcionáře na Slovensku. Ale i události V. sjezdu měly svůj spouštěč. Byla jím Kominternu nebo alespoň rozdílné chápání jejích výtek vůči fungování a organizaci KSČ během V. kongresu Kominterny v létě roku 1924, o čemž pojednává předchozí kapitola.

Sjezd samotný se odehrál mezi 18. a 23. únorem 1929 v Domovině. Zúčastnilo se ho na 124 delegátů, z nichž většinu tvořili dělníci. Za Kominternu zde byli přítomni zástupci její exekutivy Henrikovský, Lenský a Manuilský. Očekávalo se, že hlavní slovo bude mít dosavadní předseda ústředního výboru strany Bohumil Jílek, kterého do tohoto postu vynesl IV. stranický sjezd roku 1927.

Místo Jílka si však vzal slovo Klement Gottwald. Podrobil kritice Jílkovo vedení strany, které přehlíží fašizační tendence ve státě, zavrhl nadstranické snahy o vedení politiky prezidenta Masaryka a ministra Beneše a ostře vystoupil proti skupině Hradu, která usnadňuje možnost fašistického převratu v Československu. O situaci ve straně se vyjádřil následovně: „*Právě proto, poněvadž nejvyšším úkolem strany je vést boj proti buržoazii, vést boj proti finančnímu kapitálu, proti kapitalistickému státu, právě proto musí v první řadě potříit agenturu nepřátel ve vlastních řadách.*“²⁰ V. sjezd ještě více zradikalizoval postoj KSČ vůči státu a společnosti, jak vyplývá ze závěrečného prohlášení: „*Soudruzí, soudružky! V. sjezd Komunistické strany Československa není zakončením boje, je naopak začátkem boje, začátkem velkých těžkých bojů, které nás očekávají. Strana, soudruzí a soudružky, jde vstříc těžkým dobám, jde vstříc těžkým bojům. Strana, soudruzí, jde vstříc těžkým bojům zejména ve svých vlastních řadách, bojům proti agentuře buržoazie uvnitř našeho tábora.*“²¹

Během nástupu Klementa Gottwalda do funkce generálního tajemníka ÚV KSČ zasáhla i Kominternu, když mu její zástupci v Československu pomohli získat podporu u nerozhodnutých členů strany, kteří se zprvu sice zdráhali, ale nakonec pod tlakem Kominterny povolili. Těmito straníky byli Kreibich, Šmeral a Zápotocký.²²

²⁰ *Protokol k V. řádnému sjezdu Komunistické strany Československa*, Praha 1929, str. 75–77.

²¹ Tamtéž, str. 161–162.

²² PÁVOVÁ, Jana, *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*, Praha 2008, str. 19.

Obrázek 2 Kopecký, Gottwald a Šverma

Gottwald představoval spolu s „Karlínskými kluky“ jednu z frakcí v KSČ, která vznikla jako odpověď na zdrženlivý postoj vedoucích osobností strany na výtky Kominterny a provedení bolševizace. Sám Gottwald navíc od roku 1928 působil v exekutivě Kominterny a byl bezvýhradně věrný myšlenkám Stalinismu. Spolu s ním se o svůj vzestup ve stranické hierarchii snažili členové levého křídla Šverma, Slánský, Kopecký a Harus. Antonín Zápotocký, budoucí Gottwaldův blízký spolupracovník, se jejich frakce obával a sám prosazoval mírnější postup ve vedení strany.²³ Opět se zde nabízí paralela s léty 1918–1921, kdy Kominternu vysílala do ČSR své „vývozce revoluce“. Relativně smířlivý postoj Jílkův a sebejisté Gottwaldovo jednání toto srovnání podporují, neboť Gottwald za sebou měl sice krátké, ale podstatné období strávené v exekutivě Kominterny, během něhož mohl dostávat materiály a podporu ruských komunistů k prosazování tvrdší Stalinské linie v KSČ. Nemyslím, že Gottwald musel být zcela vázán v otázkách rozhodování na Kominternu, protože indoktrinace, kterou si v Rusku prošel způsobila, že uvažoval přesně tak, jak si to ruští komunisté přáli.

Během sjezdu se mimo organizačních, programových a názorových otázek řešila i současná situace světového imperialismu a úloha Československa, jako jeho přísluhovače. Nicméně nejdůležitějším výsledkem sjezdu je stranický převrat „Karlínských kluků“ a nástup mladší generace československých komunistů nezatížených vzpomínkami na sociální demokracii. Otevřel se tak prostor pro silnější pronikání vlivu Kominterny nejen do politiky KSČ, ale i do politiky celého Československa, neboť od nástupu Klementa Gottwalda bylo jen obtížné

²³ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1939) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2000, str. 397–398.

vnímat KSČ jinak než jako prodlouženou ruku Sovětského svazu. Za pouhých šest let bude i z jiných příčin prezident Beneš donucen podepsat se Stalinem spojeneckou smlouvu.

7. Projev v Rudolfinu

Prosincového zasedání národního shromáždění Československé republiky, roku 1929, se Klement Gottwald účastnil již jako nezpochybnitelný vůdce KSČ, i když strana jeho příchodem do vedení, které obnášelo i nové pořádky, spíše trpěla. Ztratila 90 000 členů, za což ovšem nemůžeme vinit pouze přístup Klementa Gottwalda, neboť strana průběžně přicházela o své členy již od poloviny 20. let, kdy byl zahájen proces bolševizace, který ne všichni straníci podpořili.²⁴

Obsah projevu sestával převážně z osočování a obviňování stávající vlády Československa. Gottwald nařkl vládu z ignorování sociálních problémů, užití represivních metod k potlačení lidských práv obyvatelstva, zahraničně-politického spiknutí proti Sovětskému svazu. Sociální demokraty a další zástupce pravicových stran nazval fašisty. Do povědomí současného člověka se snad nejzřetelněji zapsal následující úryvek z rozsáhlého Gottwaldova projevu: *„Říkáte konečně, že jsme pod komandem Moskvy a že si tam chodíme pro rozum. (Výkřiky. Hluk.) Vy jste pod komandem Živnobanky, Petschka, Weimanna, Preise, vy jste pod komandem Společnosti národů, to jest společnosti imperialistických dravců, a vy si chodíte pro rozum k Petschkům, Weimannům, Rotschildům a Preisům, abyste se naučili vydírat pracující lid ještě lépe než dosud. A my, my jsme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutiti krk. (Výkřiky. - Veselost.) A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistry! (Výkřiky.)“*²⁵

Čtenáře projevu Klementa Gottwalda překvapí hlavně postupné stupňování řečnickových peiorativ a hrubých výrazů, za nimiž se skrývá nezlomná vůle a fanatismus. O to více překvapí reakce posluchačů, kteří se Gottwaldovi nanejvýše smějí nebo se ho snaží překřičet. Proti obviňování se ostře vymezili hlavně poslanec Langer, poslankyně Zeminová a poslanec Slavíček, kteří zastupovali Československou stranu národně socialistickou.²⁶ Za zmínku stojí, že Fráňa Zemínová byla po převratu roku 1948 odsouzena v procesu s Miladou Horákovou ke dvaceti letům vězení a propuštěna byla až po jedenácti letech.

Gottwaldův projev se od posluchačů nedočkal větší pozornosti kromě nadávek a zesměšňování, ale přinejmenším oněm třem jmenovaným poslancům muselo být jasné, že do vedení KSČ vstoupil s Klementem Gottwaldem ne zcela nový, ale zatím neúplně využitý princip prosazování politické vůle. Princip založený na osobních urážkách nekompromisním jednáním s opozicí a princip naprosté podřízenosti mimostátnímu vlivu. Od této chvíle již

²⁴ http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_clen_01.php

²⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007003.htm>

²⁶ Tamtéž.

nemohlo být pochyb, že KSČ není jen stranou českých komunistů, ale pátou kolonou Sovětského svazu.

8. KSČ a Kominternu ve 30 .letech

30. léta v Evropě byla dekádou hospodářské krize a velkých politických debaklů států západní Evropy, které vedly až ke 2. světové válce. KSČ a Kominternu však prožívaly dobu velkých nadějí a úspěchů, protože chudoba a hlad byly vodou na mlýn všech radikálních skupin ve všech státech Evropy. Navíc ekonomicky izolovaný Sovětský svaz nebyl velkou hospodářskou krizí zasažen, a tak se mohl na první pohled jevit jako potvrzující příklad stalinistické propagandy o zemi, kde zítra znamená již včera. Pod povrchem však probíhaly hrůzné Stalinovy experimenty, které měly za cíl upevnit jeho pozici coby zbožňovaného vůdce a posunout jeho stát na novou úroveň světové velmoci. Stalinova industrializace, která byla pro Rusko již druhou v pořadí (první industrializace probíhala v Rusku již na konci 19. století, avšak kvůli zaostalému bankovnímu systému nedosáhla požadovaných výnosů a peníze proudily spíše k zahraničním investorům než do státní pokladny), skončila sice úspěšným vybudováním mnoha závodů a zaměstnáním mnoha tisíců dělníků, ale rolníci, kteří je museli nakrmit, trpěli jako nikdy předtím. Násilná kolektivizace, která měla zajistit dostatek jídla pro dělníky ve městech a jednodušší ovládnutí zemědělství stranickým aparátem si vyžádala v důsledku umělého hladomoru několik milionů lidských životů hlavně z ukrajinských oblastí.

8.1. KSČ v počátcích Gottwaldovy éry

Přední problém, se kterým se musel Klement Gottwald vypořádat poté, co se chopil moci v KSČ, byla ztráta velkého počtu členů, kteří nebyli spokojeni s novým vedením, jenž si dalo za cíl větší prosazování bolševizace a stalinizace strany. Gottwald tedy vybudoval ze zbylých členů pevnou stranickou základnu věrnou jeho a Stalinovým myšlenkám, na nichž pak mohl vystavět stranu, která se v roce 1948 chopí totální moci ve státě. Ve straně zůstalo sice přes 20 000 lidí, ale spolu s chaosem, který po odchodu určitých představitelů nastal, stala se její situace velice nezáviděníhodnou. Další krizí, se kterou se muselo nové vedení KSČ potýkat, byla ultralevicová frakce Evžena Frieda, která organizačně selhala při formování stávkové akce v Mosteckých dolech a u které hrozila určitá forma frakčního štěpení, které si nové vedení KSČ nemohlo dovolit. Strana odůvodnila toto selhání ultralevicovým zaměřením a oportunistickým Friedovy frakce. Na rozdíl od řešení jiných frakčních tendencí v KSČ se s Friedem a jeho skupinou nevyřadila strana skrze nucenou rezignaci, ale skrze politicko ideologickou diskuzi. Do celé situace zasáhla i exekutiva komunistické Internacionály, která podrobila Friedovu skupinu kritice a zdiskreditovala ji v očích ostatních československých komunistů i v očích jiných komunistických stran. Fried se podrobil

sebekritice a přijal místo v mezinárodním komunistickém hnutí, než byl za války zabit gestapem v Belgii. Účast exekutivy Kominterny na těchto ryze vnitrostranických záležitostech by neměla působit překvapivě, neboť s nástupem Klementa Gottwalda a stalinské linie do vedení KSČ bude Kominternu promlouvat do její činnosti stále častěji. I v těchto značně ztížených podmínkách se strana stále řídila doktrínou bolševizace a pronikala více mezi dělnické organizace a lidové masy. Jedním z infiltrovaných průmyslových závodů byla i plzeňská Škodovka.²⁷

Mezi 7.-11. březnem 1931 proběhl, již pod novým vedením, VI. sjezd KSČ. Oproti předchozím sjezdům se vyznačoval daleko nepokrytější a vulgárnější dikcí, někdy až s protistátním zaměřením, jak je patrné z úryvku: „*Tím, že dokážeme pracujícím masám, že československý imperialismus nemůže vést jiné než reakční, proti zájmům proletariátu a vesnické chudiny Československa namířené války; že zejména ukážeme roli československého imperialismu, jakožto přední strážce ve válce protisovětské; že dokážeme, že sociální a národní svoboda pracujícího lidu českého národa, právě tak jako svoboda ostatních národů, může být zajištěna pouze vybojováním proletářské diktatury; že budeme popularizovat ohromné úspěchy socialistické výstavby vůbec a důslednou mírovou politiku Sovětského svazu zvláště...*“²⁸

KSČ hojně kritizovala československou vládu, zvláště kvůli zahraniční politice ministra Edvarda Beneše a existenci takzvané Malé dohody, která měla bránit pronikání vlivu Sovětského svazu do střední a západní Evropy. Další fakt, který komplikoval vztah KSČ a státu, vyplýval z vedlejších smluv doprovázejících Malou dohodu. Šlo o dodávky zbraní a vojenského materiálu, který obdrželo např. Rumunsko ve velmi početné míře. KSČ proto viděla Československo jako „zbrojmistra“ imperialistických států.

8.2. Kominternu, KSČ a vzestup nacionálního socialismu v Německu

Po uchopení moci v Německu Adolfem Hitlerem roku 1933 se evropským komunistům objevil nový silný nepřítel. Doposud, na příkaz Josifa V. Stalina, který prohlašoval fašisty za takzvaný „ledoborec komunismu“, měly všechny komunistické strany, které byly podřízeny Moskvě, považovat za svého úhlavního nepřítele sociální demokracii a proti fašistům postupovat s obezřetností. Mimo Německou komunistickou stranu to byla i KSČ, která již roku 1932 varovala před nebezpečím,

²⁷ REIMAN, Pavel aj., *Dějiny KSČ*, Praha 1961, str. 279-281.

²⁸ AMORT, Čestmír, SLÁDEK, Zdeněk, *Komunistická strana Československa a Sovětský svaz 1921–1971*, Praha 1971, str. 106.

kteřé Adolf Hitler představuje.²⁹ Tento postoj výmluvně ilustruje i projev samotného Klementa Gottwalda na VII. sjezdu KI roku 1935: „*Ano nesmí být déle meškáno a ztrácen drahocenný čas. Ani Hitler, ani čeští reakcionáři nelení. Hitler nasazuje všechny síly, aby pomocí své agentury v Československu, fašistické Heimatfronty, docílil sblížení s nejreakčnějšími kruhy české, slovenské i maďarské buržoazie.*“³⁰ I díky zprávám československých a německých komunistů a jejich varováním před nacismem byla po roce 1935 přijata nová doktrína zahraniční politiky Sovětského svazu a politiky Kominterny, která již brala situaci v Německu vážně. Jednou z čelních osobností nastolování této nové politiky byl Georgi Dimitrov, generální tajemník Kominterny, prosazující jednotnou lidovou frontu proti fašismu. Ve svém hlavním referátu VII. sjezdu Kominterny zdůraznil kritický obrat na světové politické scéně s nástupem nacismu v Německu „*Příchod fašismu k moci není obyčejná záměna jedné buržoazní vlády za druhou, nýbrž vystřídání jedné státní formy třídního panství buržoazie, buržoazní demokracie, jeho druhou formou – otevřenou teroristickou diktaturou.*“³¹

V KSČ se stalo budování jednotné lidové fronty kamenem úrazu. Došlo k rozštěpení KSČ na tři proudy. V čele pravověrných stalinistů, poslušných rozkazům Kominterny stáli Gottwald, Široký a Kopecký. Šmeral, Zápotocký a Šverma chtěli usmíření a spolupráci se sociálními demokraty, aby se tak snáze budovala jednotná lidová fronta. Třetí frakce nechtěla ani spolupracovat se sociálními demokraty ani striktně poslouchat Kominternu. Do čela této radikální frakce se postavil Bruno Köhler. Po návštěvě vyslance Kominterny Jacquese Duclose byla situace mezi Gottwaldem a Kominternou uvedena na pravou míru. Podle francouzského vzoru měli čeští komunisté upevňovat pozici buržoazního státu, aby ten byl pak lépe schopen čelit tlaku nacistického Německa. Nicméně československým komunistům se vybudování jednotné lidové fronty nezdařilo, snad i kvůli slabšímu postavení, jaké měli ve srovnání s komunisty francouzskými.³²

8.3. Názor KSČ na Stalinovy zločiny

Za ruskými bolševiky šel již od počátku jejich vlády velice efektivní a brutální represivní aparát. Ten sice několikrát změnil jméno, strukturu i vedení, ale jeho praktiky se nezměnily ani trochu. V průběhu třicátých let se dřívější OGPU

²⁹ REIMAN, Pavel aj., *Dějiny KSČ*, Praha 1961, str. 320.

³⁰ GOTTWALD, Klement, *Za lidovou frontu práce, svobody a míru v Československu*, 1935, str. 8.

³¹ REIMAN, Pavel aj., *Dějiny KSČ*, Praha 1961, str. 341.

³² LUKEŠ, Igor, *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*, Praha 1999, str. 87.

(Objediněnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije) přejmenovalo na NKVD, tedy na Národní komisariát vnitřních záležitostí. Ten navázal na činnost svého předchůdce, tedy na pronásledování kulaků, spekulantů a v určité míře i opravdových zločinců. Všechno, co měla ruská tajná policie do té doby na svědomí, se však nedalo srovnávat s událostmi, které se daly do pohybu po roce 1934. Kromě bývalých vedoucích osobností strany (Zinověv, Kameněv) byli popraveni i nespokojení příslušníci hlavního stalinského proudu (Bucharin), přední armádní činitelé (Tuchačevskij, Bljucher), ale i šéfové represivního aparátu (Jagoda, Ježov).

KSČ, jako členská strana Kominterny, se ke Stalinským čistkám ve svém tisku či na sjezdech vyjadřovala poměrně často. Jako většina členských stran Kominterny je plně schvalovala a o vině odsouzených vůbec nepochybovala, jak dokazuje článek Klementa Gottwalda z ledna 1935: „*Když se však ve vyšetřování zjistilo, kdo vlastně vykonal Kirovovu vraždu, ztrnula krev v žilách. Ničemnými vrahy, stojícími přímo v žoldu mezinárodní fašistické reakce, ukázaly se zbytky dřívější skupiny Zinověv - Trockij. Tento houfec zločinných živlů vytvořil v Leningradě ilegální teroristickou, protisovětskou organizaci za účelem individuálního teroru proti vynikajícím funkcionářům strany a sovětské moci.*“³³ Zarážející je ovšem fakt, že ani novináři ze zahraničí, neviděli v ruských procesech nic až tak hrozného, neboť se většinou všichni obvinění doznali a někteří pro sebe dokonce požadovali co nejpřísnější trest. Toto chování však bylo výsledkem soustředěného a dlouhodobého, fyzického i psychického týrání.³⁴

V KSČ vytvořily stalinské čistky další bod, na kterém se její členové rozcházeli. Ti, kteří strpěli podřízení strany Stalinově linii, se nyní nemohli smířit se schvalováním nové vlny politických represí v Sovětském svazu a došlo k dalším odchodům z KSČ. K lidem, kteří se odmítli podříditi čistě schvalovací linii KSČ ve věci Stalinových čistek v Sovětském svazu, patřili i Závaš Kalandra a Josef Guttmann, kteří ve svém „Odhaleném tajemství moskevského procesu“ tvrdě kritizují Stalina za pošpinění myšlenek Leninismu a jeho snahu o odstranění Zinověva, Kameněva a Trockého odsuzují. Kritizují také Kominternu za její laxnost a neochotu zasahovat více do světového dění a zasazují se o založení nové čtvrté internacionály, čímž dávají otevřeně najevo svou podporu Lvovi Trockému, který ji skutečně roku 1938 založil. Na základě vymezování se vůči zinscenovaným moskevským procesům a Stalinovu přístupu k řešení vnitrostranického pnutí čistkami ovšem nelze vnímat Kalandru ani

³³ GOTTWALD, Klement, *Spisy VI.*, Praha 1952, str. 70.

³⁴ BUTLER, Robert, *Nástroje Stalinského teroru*, Praha 2010, str. 60–79.

Guttmana jako osvětové a mírné komunisty, protože v tom samém textu, kde odsuzují Stalinovo jednání vůči Trockému, Zinověvovi, Kameněvovi a dalším také píší: „*A pak bychom ovšem mi všichni byli první pro provedení nemilosrdných ortelů. Neboť nám je cizí prolhaný měšťácký humanismus a nemáme než pohrdání pro pokrytecký pláč reakcionářů nad osudem těch, na něž zaslouženě dopadl trestající meč revoluční spravedlnosti.*“³⁵

Záviši Kalandrovi vynesl tento projev nespokojenosti se Stalinovým i Gottwaldovým jednáním vyloučení ze strany a o čtrnáct let později i smrt v procesu s Miladou Horákovou, zatímco Guttman byl v době publikace této práce již tři roky ze strany vyloučen.

8.4. SSSR očima československých občanů

Po převzetí vedení KSČ Klementem Gottwaldem se stal Sovětský svaz pod Stalinovým vedením vzorem pro konání strany v daleko větší míře než tomu bylo doposud. Členové strany, kteří s onou „dokonalostí“ Sovětského svazu nesouhlasili nebo proti němu otevřeně vystoupili, byli ze strany vypuzeni, pokud neodešli již dříve dobrovolně. Jak se ovšem na Sovětský svaz dívali běžní Češi, potenciální to voličstvo KSČ?

Ačkoliv se Sovětský svaz s jeho propagačním aparátem neustále snažil zlepšit vnímání své země v zahraničí, nelze opomenout, že šlo o oboustranně budovaný konstrukt. Kdyby totiž z různých příčin nenalezla sovětská propaganda v zahraničí určité lidi, kteří byli ochotni této bláhové iluzi o rovnostářském a spravedlivém státě uvěřit, jen těžko by se sovětům jejich snaha vyplatila. Navíc ruský způsob prezentace své země, který by se dal přirovnat k praxi tzv. Potěmkinových vesniček, také zafungoval a dokázal přesvědčit i některé z těch, kteří přistupovali k Sovětskému svazu s větší rezervou. Skupinou, která zůstávala vůči jakýmkoliv sovětským propagačním snahám netečná, byli ruští emigranti a lidé vyhnaní z Ruska po bolševickém převratu. Těchto emigrantů bylo v Československu mnoho a svými svědectvími a literární činností představovali pro československou společnost důležitý zdroj informací, kterými se bránila proti šíření sovětské propagandy v počátcích existence samostatného státu. Proto také našlo mnoho ruských uprchlíků v československé společnosti své místo, jako například generál Sergej Vojcechovský. Protipólem těchto antisovětských skupin

³⁵ MERVART, Jan, MUSILOVÁ, Dana, *Dokumenty k dějinám Komunistické strany Československa*, Hradec Králové 2006, str. 50–62.

byli nekritičtí obdivovatelé Sovětského svazu, především z řad komunistů. Tito lidé byli příliš zaslepeni zkreslenými informacemi, které skrze Kominternu šířil Sovětský svaz, a když byli konfrontováni s reálným obrazem této své modly, odmítali uvěřit i prokázaným faktům. Z řad těchto lidí se také rekrutovali pracovní emigranti, kteří do Sovětského svazu odjížděli ve 20. (převážně zemědělci a rolníci) a 30. letech (dělníci, zedníci atd.).³⁶

Kromě dělníků a zemědělců, odjíždějících do Ruska za prací, navštívilo tuto zemi i mnoho delegátů, novinářů a umělců. Někteří z nich se nechali obelhat důmyslným sovětským systémem na zacházení se zahraničními hosty (tento systém obnášel sledování tajnou policií, předem vyhrazené oblasti pro cizince, fotomontáže či najaté a podplacené osoby) a po návratu domů pak šířili své skvělé dojmy mezi československým obyvatelstvem. Byl mezi nimi například Jiří Marek, Jan Kopecký či Jarmila Glazarová.³⁷

Pro ty československé občany, kteří nemohli zhlédnout vpravdě hrůzné výdobytky ruského komunismu osobně, představoval klíčový zdroj informací o Rusku hlavně dobový tisk a literatura. Také ovšem rozdělená na dva tábory. Za prosovětsky naladěnou stranu to byl např. Ivan Olbracht, Julius Fučík, Egon Erwin Kisch nebo Marie Majerová. Za protisovětské, nebo lépe řečeno objektivně píšící autory, lze označit Josefa Koptu, Jana Slavíka, Karla Čapka a prezidenta Masaryka, jehož dílo „Rusko a Evropa“ bylo a je důležitým literárním pramenem při studiu moderních ruských dějin. O podstatnou část periodicky vydávaných tiskovin se staral Svaz přátel SSSR a jeho časopis Svět sovětů. Svaz přátel SSSR vznikl z popudu KSČ roku 1930 jako reakce na první Mezinárodní kongres přátel SSSR roku 1927 v Moskvě. O vzniku Svazu přátel SSSR se v KSČ diskutovalo již delší dobu, ale až po V. stranickém sjezdu a nástupu Klementa Gottwalda se podařilo jej uskutečnit. Svět sovětů samozřejmě nebyl objektivním periodikem. Jednalo se o propagandu KSČ produkovanou podle předepsaných norem z Moskvy. Celý časopis dokonce fungoval i na principu zpětné vazby, protože čtenář si mohl zažádat o článek objasňující určité problematické téma a redakce časopisu v příštím čísle takový článek otiskla. Nicméně

³⁶ LOMÍČEK, Jan, *Světlem sovětů - k vlivu sovětské propagandy na utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu ve dvacátých a třicátých letech 20. století*, in: KÁRNÍK, Zdeněk, KOCIÁN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav, RÁKOSNÍK, Jakub, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, Praha 2009, str. 46–49.

³⁷ KOSATIK, Pavel, *České snění*, Praha 2010, str. 162–163.

užila také značně zkreslená fakta a ve výsledku šlo vlastně o propagandu na objednávku.³⁸

³⁸ LOMÍČEK, Jan, *Světlem sovětů - k vlivu sovětské propagandy na utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu ve dvacátých a třicátých letech 20. století*, in: KÁRNÍK, Zdeněk, KOCIÁN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav, RÁKOSNÍK, Jakub, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, Praha 2009, str. 50–53.

9. Československo-sovětská smlouva 1935

Československá republika trpěla již od svého počátku značně rozporuplným přístupem k vedení zahraniční politiky se Sovětským svazem. Základ k tomuto dilematu dodal již Tomáš Garrigue Masaryk, když po bolševickém převratu v roce 1917 zastával vůči Leninovi a bolševikům nejprve opatrný postoj s možností vyjednávání (většina tehdejšího světa byla naladěna naprosto opačně) a v říjnu 1918 nakonec obrátil a přiznal svůj omyl. Na tomto případu vyrostly i dva různé postoje k vedení zahraniční politiky se Sovětským svazem. První z nich byl přístup prvního československého premiéra Karla Kramáře, který zaujímal pevný antibolševický postoj bez možnosti jednání. Dokonce vytýkal československým legionářům v Rusku, že během říjnových událostí nijak nezasáhli a nepotlačili tak bolševický převrat, neboť podle jeho mínění k tomu měli prostředky. Druhým byl přístup ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše, který vycházel z vnímání politické situace po vyhlášení Československé republiky a jejího nevýhodného postavení mezi Německem, Polskem a Maďarskem. Benešův přístup byl také značnou měrou ovlivněn jeho vrozeným politickým pragmatismem a vědomím, že silné Rusko v jakékoliv podobě je nutno brát vážně a nezneprátenit si ho. Proto ministr Beneš zaujal vůči Rusku daleko smířlivější postoj s možností jednání a vzájemného obchodu. Je paradoxem, že Gottwald ve svých projevech v 30. letech silně vytýkal československé vládě její protiruské postoje i když ve středoevropském prostoru bylo Československo státem, který se vůči Sovětskému svazu téměř nevymezoval a snažil se s ním vycházet v dobrém. Po oslabení vlivu Karla Kramáře a definitivně po nástupu Adolfa Hitlera převládla v Československu, podobně jako ve světě, politika smířlivější ve vztahu k Sovětskému svazu, neboť v pozici největší hrozby evropské demokracii ho vystřídalo Německo.³⁹

Obrázek 3 Podpis československo-sovětské smlouvy v Praze 16. května 1935

³⁹ KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999, str. 21–35.

Právě kvůli převzetí moci v Německu nacisty začalo být evropským mocnorem zřejmé, že je nutné se před touto potenciální válečnou hrozbou chránit. Francie reagovala na Hitlerovu vojensky štvavou rétoriku snahou o nové záruky pomoci v případě konfliktu. Snad z pragmatismu se novým partnerem Francie v roce 1934 stal Sovětský svaz, který téhož roku vstoupil do Společnosti národů. Pro Hitlera to znamenalo dvojí ohrožení v případě napadení Francie, protože by nyní musel čelit i Rudé armádě, která v té době (důstojnická čistka se odehrála až o tři roky později) byla silným protivníkem. Velkým narušením upevňování vztahů mezi Francií a Sovětským svazem byla vražda francouzského ministra zahraničí Barthoua v říjnu 1934. Jeho nástupce Pierre Laval byl ve věci spojení se Sovětským svazem mnohem zdrženlivější, ale smlouva byla nakonec 2. května 1935 přeci jen podepsána.⁴⁰

Obrázek 4 Edvard Beneš se sovětským ministrem zahraničí Litvinovem, Moskva, červen 1935

Československo se tohoto sovětsko-francouzského sblížení zúčastnilo jako dosavadní partner Francie v prosazování jejích středoevropských zájmů a podepsalo s Rusy obdobnou smlouvu o rok později, což se Stalinovi velmi hodilo, neboť nyní se stal pozitivněji vnímanou součástí strategie československé zahraniční politiky a v případě aktivování smlouvy by mohl rozšířit svou sféru vlivu až do střední Evropy. Nicméně československo-sovětská smlouva se nakonec ukázala být zbytečnou, protože jediný okamžik, kdy se mohl prezident Beneš dovolávat případné sovětské pomoci, míním tím Mnichovskou krizi, byl vyřešen diplomatickou cestou a přiznáním sudetských nároků Německu. Když byl v srpnu 1939 podepsán pakt Molotov–Ribentrop, byla tím v podstatě anulována i smlouva mezi Francií a Sovětským svazem.

Dobovým tiskem byla smlouva přijata víceméně kladně. Pomineme-li bouřlivé nadšení mezi členy KSC a jimi vydávanými tiskovinami, vyjádřili se ke smlouvě kladně

⁴⁰ KRÁL, Václav, *Československo a Sovětský svaz 1917–1971*, Praha 1971, str. 17.

i agrárníci, národní socialisté a sociální demokraté. Částečně nespravedlivě kriticky hodnotil smlouvu Karel Kramář, který ji hanil v Národních listech.⁴¹ Osobně si myslím, že více než prohloubení vztahů mezi Československem a Sovětským svazem a jeho uznání československou vládou, Kramáře spíše ranilo definitivní vítězství Benešovy linie zahraniční politiky vůči východní Evropě, se kterou bylo jeho pojetí v přímém rozporu. Smlouva navíc, jak se v roce 1938 ukázalo, neměla ve výsledku vůbec žádný použitelný efekt, kromě propagačního dopadu na československou společnost, ze kterého mohli těžit převážně komunisté, i když nezaslouženě.

U československo–sovětské smlouvy není možné konspirovat o zapojení KSČ do uzavření smlouvy samotné, protože se uskutečnilo předně mezi Francií a Sovětským svazem. Smlouva mezi Sovětským svazem a Československem byla spíše důsledkem smlouvy první, zároveň však byla důsledkem nevyhnutelným, protože Československo a hlavně ministr zahraničí Beneš potřebovali nového spojence proti nacistickému Německu.⁴²

⁴¹ KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999, str. 91.

⁴² KLIMEK, Antonín, *Vítejte v první republice*, Praha 2003, str. 248–250.

10. Kominternu, KSČ a Španělská občanská válka

Španělská občanská válka, která vypukla v červenci roku 1936 jako konflikt mezi španělskými fašisty a republikány, byla pro totalitní režimy v Evropě možností rozšířit svou ideologii a otestovat nové druhy zbraní. Pro Kominternu a stejně tak i pro KSČ, se jednalo o hrozbu potlačení španělských socialistů a o nutnou pomoc při jejich obraně před fašismem. I když většina evropských států zaujala vůči situaci ve Španělsku neutrální postoj, mnozí jejich obyvatelé se dobrovolně přihlásili jako interbrigadisté do řad republikánské armády. Mezi těmito interbrigadisty byli i českoslovenští komunisté, z nichž některým měla tato snaha vynést slávu a jiným později smrt ve vnitrostranických čistkách.

10.1. Interbrigadisté a Kominternu

Ačkoliv formálně se od konfliktu ve Španělsku většina evropských států distancovala (oficiálně pomáhal republikánům jen Sovětský svaz a Mexiko), přicházeli do Španělska tisíce dobrovolníků ochotných padnout na straně republikánů. Příchod těchto dobrovolníků byl do jisté míry ovlivněn mohutnou agitací Kominterny a stran, které do ní byly zahrnuty.

Obrázek 5 Propagační plakát španělských republikánů

Situace mezi španělskou levicí však byla mnohem složitější, než jak tomu bylo ve státech, kde bylo oficiální komunistické křídlo relativně mladé. Španělští anarchosyndikalisté se sice nejprve vůči Kominterně nijak nevymezovali, ale jakmile se seznámili s 21 podmínkami pro vstup, rychle z tohoto možného svazku vycouvali, protože by hrozilo, že by je Kominternu začala ovládat. Navíc anarchosyndikalisté byli

ještě před občanskou válkou velice silnou stranou, která za sebou měla podstatnou část španělských odborů, a nemuseli tedy hledat pomoc u Kominterny.⁴³

Stejný vývoj ovšem neplatil pro oficiální Komunistickou stranu Španělska, která byla vzápětí po svém vzniku roku 1920 rozdělena na strany dvě, radikálnější a umírněnou. Obě strany se zapojily do Kominterny, a ta tím pádem získala další možnosti na posilování svého vlivu ve Španělsku po nešťastném pokusu s anarchosyndikalisty. Po zahájení pravicového převratu 17. července 1936 trvalo Sovětskému svazu a Kominterně poměrně dlouho, než se do dění ve Španělsku zapojily. Částečně to bylo způsobeno Stalinovou nepřítomností v Moskvě (rekreoval se ve svém letovisku v Soči) a zmatkem mezi vedením Kominterny a politbyrem, které takový vývoj událostí ve Španělsku neočekávalo. Situace v zemi totiž z části právem dávala sovětským plánovačům zahraniční politiky tušit podobný vývoj jako v Rusku roku 1917. Skutečně tomu tak bylo, ale poněkud obráceně. Španělská monarchie byla roku 1931 vystřídána demokratickou vládou. Po vítězství Lidové fronty Španělska ve volbách roku 1936 se k moci dostala reformní uskupení včetně socialistů a komunistů. Oproti Rusku, kde roku 1917 hrozila porážka Bolševiků ve volbách, se situace ve Španělsku vyvíjela pro komunisty příznivě. Povstání zde proto vypuklo ze strany konzervativců a stoupců pravice. Povstalci měli rychle zajištěnou podporu Německa a Itálie, jež se rovněž obávaly vítězství socialistů ve volbách. Republikáni a komunisté museli na konečné rozhodnutí Sovětského svazu a Kominterny čekat několik měsíců, kvůli již zmíněným problémům v organizační struktuře. Kominternu musela s širším organizováním odjezdů dobrovolníků do Španělska počkat, než bylo schváleno v politbyru. Teprve 3. října poslala exekutiva Kominterny stranám usnesení o náboru a dopravě dobrovolníků do Španělska.⁴⁴

Už od příchodu dobrovolníků se Kominternu snažila mít nad nimi pevný dohled a sledovat jejich činnost. Španělská armáda navíc s příchodem tolika dobrovolníků nepočítala a musela při jejich formování do vojenských jednotek postupovat velmi rychle. Z těchto důvodů byl po příchodu prvních oddílů dobrovolníků zformován politický komisariát mezinárodních brigád, skrze který byly interbrigády jako politický celek kontrolovány Kominternou, zatímco vojensky byly začleněny do španělské republikánské armády. Tomuto procesu předcházela jednání mezi zástupci Kominterny a španělskými republikány, kteří se začlenění dobrovolníků do své

⁴³ MARŠÁLEK, Zdenko, VORÁČEK, Emil, *Interbrigadisté, Československo a španělská občanská válka: neznámé kapitoly z historie československé účasti v občanské válce ve Španělsku 1936-1939*, Praha 2017, str. 86–87.

⁴⁴ Tamtéž, str. 90–102.

armády nejprve bránili, protože to co jejich armádě chybělo nebyli lidé, ale zbraně. Kominternu argumentovala možností využití propagace, vyplývající z účasti interbrigád ve válce jako síly, která by mohla pohnout více zeměmi, aby podpořily ve válce republikánskou stranu novými dodávkami vojenského materiálu, který tolik potřebovala. Nakonec byla 22. října 1936 v Madridu podepsána dohoda o založení interbrigád. V jejich čele stanuli Luigi Longo, André Marty a generál Emilio Kléber.⁴⁵ Interbrigády byly organizovány narychlo. Zprvu byly vytvořeny prapory francouzský, italský, německý a polský. Z nich byla posléze sestavena I. interbrigáda. V průběhu války bylo sestaveno 15 interbrigád složených ze zahraničních dobrovolníků. I když formálně poslouchaly tyto útvary republikánské armádní velení, politický dohled a dosazování velitelů a komisařů měla na povel Kominternu, pro niž byla občanská válka ve Španělsku možností, jak zanést komunismus do dalšího evropského státu. Nepochybně zajímavou úvahou by bylo eventuální jednání Kominterny a interbrigád v případě vítězství republikánských sil. Pokud by totiž v řadách republikánů došlo k roztržkám, které bylo možno pozorovat již během konfliktu, domnívám se, že by Kominternu neměla problém využít interbrigády k nastolení komunistického režimu silou, neboť v řadách republikánů bylo i plno nekomunistických složek, které usilovaly o podíl na řízení státu. Porážkou fašistů by tedy občanská válka nejspíše neskončila, protože by se přenesla mezi republikány samotné, a šlo by nyní o boj španělských komunistů podporovaných Kominternou proti umírněnému křídlu republikánů. Interbrigády by rozhodně sehrály podstatnou roli během tohoto alternativního vyústění Španělské občanské války.

10.2. Českoslovenští interbrigadisté

Z Československa se dobrovolníci dostávali do Španělska i díky propagaci a náboru, který zajišťovala KSČ s „požehnáním“ Stalina. Nekomunističtí dobrovolníci vstupovali do interbrigád z čirého pocitu konání správné věci a idealistickému cítění, že napomáhají k nastolení lepšího světa.⁴⁶ Právě na lidský idealismus se spolehla i KSČ, která ve své propagaci obhajovala účast ve válce na straně republikánů, jako záchranu demokraticky založeného režimu proti fašistické agresi. Ve svém projevu na Slovanském ostrově, na samém začátku války, nastolil tuto propagační linii sám Gottwald, když ovšem předtím nezapomněl zkritizovat za oficiální vládní postoj některé čelní postavy československé politiky: „*V jedné frontě s reakcí světovou*

⁴⁵ NEDVĚD, Jiří, *Českoslovenští dobrovolníci, mezinárodní brigády a občanská válka ve Španělsku v letech 1936 - 1939*, Praha, 2008, str. 63–71.

⁴⁶ Tamtéž, str. 79–81.

vyrazila také reakce Československa na pomoc španělským pučistům. Henlein i Eszterházy, Hlinka i Kramář, Stříbrný i Vraný, Gajda i Kahánek, všichni se solidarizují s Francem a Molou a tím i s Hitlerem a Mussolinim. Španělští pučisté zvedli zbraně proti zákonitě vládě, vzešlé z voleb a schválené parlamentem. Kdo se s nimi solidarizuje, ten schvaluje vzpouru soldatesky proti legální vládě.“⁴⁷

Obrázek 6 Propagační plakát oslavující interbrigadisty

Velkým úskalím mezi interbrigadisty a stejně tak mezi celou republikánskou stranou, v konfliktu byly neustálé rozbroje mezi jejími členy, kteří se buď odmítali podřizovat požadavkům svých kolegů, nebo stáli úplně mimo oficiální spektrum republikánů a fungovali víceméně na samostatné bázi. Myslím tím převážně různé milice a menší frakce. Mezi interbrigadisty začaly bujet rozdíly v uvažování a názorová pluralita, jak ve věci Španělské občanské války, tak i v problematice komunismu. V řadách interbrigadistů se totiž střetávali nejen tvrdí stoupenci hlavní komunistické ideové linie, tedy stalinismu, ale i mnoho stoupců Trockého, který stále ještě vedl proti Stalinovi odboj skrze kritiku jeho režimu a její šíření. Právě během Španělské občanské války se silně projevilo působení Kominterny na Československo prostřednictvím KSČ. Mnoho československých dobrovolníků, kteří do války odjížděli s již zmiňovanou ideou „obranu demokracie“, totiž bylo

⁴⁷ GOTTWALD, Klement. *Španělsko a ČSR*. In: ERCOLI, GOTTWALD, MIJE, PASSIONARIA a VARGA. *Problémy španělské revoluce*, Praha, 1936, str. 6.

nevědomky nástrojem sovětské zahraniční politiky. Kominternu, která se v té době již plně podřizovala Stalinově, a tedy i sovětské vůli, instruovala KSČ o nábořech dobrovolníků a jejich organizaci. Ve Španělsku jí tito dobrovolníci přímo podléhali, ať již byli komunisté, nebo ne. Proto i českoslovenští občané zcela jiné politické orientace přímo bojovali za věc komunistů. Když vezmeme v potaz štědré finanční dávky, které Sovětský svaz dostával od republikánské španělské vlády (jednalo se o zlaté rezervy státu), vydělával Sovětský svaz na krvi a odvaze jemu naprosto cizích lidí.

10.3. Důsledky Španělské občanské války pro KSČ a Kominternu

Poté, co republikánské Španělsko již nemělo jak oplatit Sovětům jejich dodávky vojenského materiálu, protože jeho zlaté rezervy, jimiž až do té doby Stalinovi platilo, byly vyčerpány a udržování interbrigád se stávalo náročnějším hlavně kvůli počtu interbrigadistů a jejich kontrole, rozhodli se republikáni ukončit činnost interbrigád ve Španělsku a stáhnout je. Několik měsíců poté byla válka ukončena a moci se ujal generál Francisco Franco. Sovětský svaz tak přišel o možnost rozšíření komunismu v západní Evropě. Navíc nad Evropou visela důležitější hrozba nové větší války, ve které se v roce 1941 měly střetnout fašismus s komunismem. Nicméně, jelikož se Španělsko do druhé světové války přímo nezapojilo, nebyla tato porážka natolik zdrcující pro samotný Sovětský svaz, jako pro španělské republikány. Přímé důsledky porážky republikánů byly však brzy zastíněny novou hrozbou rozšiřování fašismu. Začátkem Mnichovské krize.

11. Mnichovská krize, KSČ a Kominternu

Mezi lety 1948–1989 byla Mnichovská krize vnímána běžným Čechem podobně jako dnes, jako zrada západních spojenců ČSR ve chvíli jejího ohrožení nacistickým Německem. Ovšem role KSČ, jako stoupence jednotného odporu proti fašismu byla tehdy mnohem více zdůrazňována. Také eventuální ruská pomoc, která nám byla nabízena na základě dohody z roku 1935 se používala, jako argument pro zdůraznění zrady západních mocností. Projevilo se to v literatuře, kinematografii i umění. Po roce 1989 se bohužel nezměnilo chápání Mnichovské smlouvy širokou veřejností jako zrady západu, ale alespoň role KSČ přestala být zveličována a nadřazována významu ostatních politických stran ČSR během září 1938.

11.1. Mnichov a ČSR

Popis a objasnění dlouhodobých příčin Mnichovské krize je téma na samostatnou práci, a proto se o nich zde nebudu příliš rozšiřovat. Omezím se spíše na její vyvrcholení v září roku 1938. V české historiografii považuji za její přední zpracování knihu „Mnichovský komplex“ od Jana Tesaře.⁴⁸

V září 1938 eskalovalo dlouhodobé napětí mezi Československou republikou a nacistickým Německem v Mnichovské krizi. Prezident Beneš se snažil povzbudit národní uvědomění československé společnosti, a tak 22. září 1938 jmenoval po odchodu Milana Hodži nového ministerského předsedu, kterým se stal gen. Jan Syrový. Nová vláda obrany republiky sice povzbudila národ v jeho odhodlání bránit republiku, ale zároveň umocnila Hitlerův tlak na vyřešení situace, protože v jeho očích se jednalo o provokaci.⁴⁹

Celé jmenování vlády obrany republiky bylo však jen „divadlem“ pro veřejnost i svět. Prezident Beneš dobře věděl, že Československo nemá v delší válce s technicky vyspělejšími Němci žádnou šanci. Spíše chtěl skrze osobnost Jana Syrového a jeho vládu demonstrovat odmítavý postoj celé československé společnosti k jednání Německa. Nutno přiznat, že odezvy se dočkal, protože ve Velké Británii i Francii vypukly po 22. září 1938 protesty z řad odborářů i vysokých politiků. Ve Velké Británii se na podporu Československa vyjádřilo Churchillovské křídlo v čele s Clementem Attleem. Nicméně z pohledu vojensko–průmyslového nebyla Velká Británie s Francií připravena na válku s Německem, a tak byl jejich výsledný odmítavý přístup k československým žádostem o podporu v případném konfliktu

⁴⁸ TESAŘ, Jan, *Mnichovský komplex*, Praha 2000.

⁴⁹ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938): O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003, str. 603.

pochopitelný. To si musel dobře uvědomovat i prezident Beneš, a chtěl proto pro strategii zachování republiky vytvořit ty nejlepší podmínky.⁵⁰

Vývoj politické situace mu to však neulehčoval. S každou hodinou od jmenování nové vlády totiž vzrůstal tlak na Československo, ale hlavně na osobu prezidenta. Poté co Polsko vzneslo své územní požadavky na Těšínsko, Oravu a Spiš, vstoupil do hry Sovětský svaz, který pohrozil Polsku vypovězením smlouvy o neútočení. Maďarské nároky mohly být utlumeny působením Malé dohody i špatnou kvalitou a počtem maďarských ozbrojených sil, omezených navíc ve svém působení Dunajem. Tento plán byl ovšem iluzorní, protože Malá dohoda již nebyla tak soudržná, jako v dobách svého vzniku. Mohla za to změna politického kurzu v Jugoslavii, kde byl roku 1935 jmenován předsedou vlády protičesky orientovaný Milan Stojadinović, který prosazoval politiku spolupráce s Německem. Za touto změnou byly i ekonomické příčiny. Československé investice na Balkáně nebyly zdaleka tak velké, jako případná finanční pomoc, kterou nabízelo Německo, protože Československá ekonomika byla velmi zatížena zbrojením a stavbou pohraničních pevností.⁵¹

Obrázek 7 Chamberlain, Bonnet a Daladier v Londýně, 18. září 1938

Ani zahraničněpolitická situace na západě se nevyvíjela nejlépe. Když britský ministerský předseda Neville Chamberlain přijel 22. září na jednání s Adolfem Hitlerem do Bad Godesbergu, očekával jen formální průběh jednání s cílem, přimět Československo, aby přistoupilo na domluvené územní ústupky z jednání v Berchtesgadenu, které proběhlo o několik dní dříve. Adolf Hitler však britského premiéra více než zaskočil. Přednesl mu totiž daleko větší územní požadavky, než na

⁵⁰ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938): O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003, str. 603–606.

⁵¹ KLÍMEK, Antonín, *Vítejte v První republice*, Praha 2003, str. 290–292.

kterých byli dohodnuti. Z jejich rozsahu i počtu Čechů, kteří na požadovaných územích žili (820 000) bylo jasné, že Hitlerovi se nejedná ani tak o pomoc „ohrožené“ německé menšiny, jako spíše o zničení Československa. Reakcí Velké Británie a Francie na Hitlerem navýšené požadavky bylo sdělení jejich vyslanců Československu, které dostalo svobodu rozhodování o opatřeních. Praha tak konečně mohla vyhlásit mobilizaci, aniž by hrozilo, že před západními spojenci ztratí tvář. Mobilizace vyhlášená 23. září však Hitlera ještě více rozčílila, i když sudetoněmecké ozbrojené jednotky napadali četnictvo a české státní příslušníky v pohraničí již dávno předtím. Když chtěl Chamberlain jednání přerušit, změnil Hitler svůj přístup a začal se chovat umírněněji a odložil svou výhrůžku o vojenském řešení krize, dokud budou trvat jednání. Nicméně na svých požadavcích neslevil a dále ostře napadal Československou vládu i prezidenta Edvarda Beneše ve svých rozhlasových projevech. Případnému vyústění krize ve vyhlášení válečného stavu se chtěli vyhnout všichni jednající státníci. Mezi lidem Československa a Německa však byla nálada opačná. Češi bránící své území ho nechtěli předat bez odporu a Němci věřili lživým tvrzením nacistické strany o útlaku jejich soukmenovců v československém pohraničí a byli odhodláni jim pomoci.⁵²

Díky Hitlerovu slibu o odložení útoku na Československo se nejúčinnějším řešením krize jeví svolání další konference. Tentokrát v Mnichově 29. září 1938. Byla dohodnuta a zorganizována velice rychle mezi 27. a 28. zářím. Stejně tak rychle i proběhla. Konference se zúčastnili Neville Chamberlain (Velká Británie), Édouard Daladier (Francie), Benito Mussolini (Itálie) a Adolf Hitler (Německo). I přes návrh francouzského premiéra, nebyl československý vyslanec Mastný přizván k jednání a celé československé delegaci byla pak výsledná smlouva představena až časně ráno 30. září 1938. Na československý souhlas se vůbec nečekalo, protože závěry Mnichovské konference se měly za přijaté. V poledne téhož dne sdělila československá vláda francouzskému a britskému vyslanci, že se podvoluje závěrům Mnichovské konference. Následovaly protesty obyvatelstva (relativně mírné, protože společnost byla natolik zaskočena vývojem událostí, že se nezmohla na aktivnější vyjádření nesouhlasu) i politických stran a uskupení. Mezi obyvatelstvem došlo k radikalizaci v obou směrech. Komunisté začali být opovážlivější a pravicová uskupení stále silněji inklinovala k fašismu. Nejvíce trpěl pomnichovským děním prezident Beneš. Musel snášet neustále útoky zleva i zprava, kdy ho kritizovali Klement

⁵² KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938): O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003, str. 608–612.

Gottwald a Vlastimil Klíma s Ladislavem Rašínem. Za Benešovu osobu se postavila republikánská strana a sociální demokracie. Na doporučení západních vyslanců prezident Beneš 5. října 1938 abdikoval a 22. října 1938 emigroval do Velké Británie. Měl tak učinit kvůli nátlaku Adolfa Hitlera, kterému zřejmě nestačilo odstoupení sudetoněmeckých oblastí, ale chtěl Beneše dokonale ponížit. Přijetím Mnichovské dohody, abdikací prezidenta a radikalizací politické situace začala 2. československá republika.⁵³

11.2. Sovětský svaz a jeho úloha v Mnichovské krizi

Situace, ve které se Československo ocitlo již před Mnichovem, byla sovětskými vládními činiteli bedlivě sledována. Stalin si nejspíše uvědomoval, že spojenecká smlouva, kterou Sovětský svaz uzavřel s Francií roku 1934, nejspíše nebude ve věci Československa využita. Francie totiž dala najevo svůj smírlivý a protiválečný postoj vůči německé expanzi, když nechala Hitlera roku 1936 remilitarizovat Porýní a o dva roky později anektovat Rakousko. Navíc v dubnu 1938 přišla k moci v Paříži nová Daladierova vláda, jejíž ministr zahraničí Bonnet byl odpůrcem spolupráce se Sovětským svazem při řešení mezinárodních problémů.⁵⁴

Československo-sovětská smlouva z roku 1935 byla tedy předmětem nespelnitelných nadějí. K jejímu znění nebyl připojen žádný vojenský protokol o zmíněné vzájemné pomoci. Kromě toho obsahovala také klauzuli o tom, že nejprve musí své závazky vůči Československu splnit Francie, aby pak mohl Sovětský svaz začít ve věci případného ohrožení jednat.⁵⁵

Ještě roku 1936, po remilitarizaci Porýní, informoval maršál Tuchačevskij amerického velvyslance v Moskvě o tom, že v případě napadení Československa Německem nebude Sovětský svaz schopen svému spojenci vojensky pomoci. Celá situace se o rok později ještě zhoršila jak pro maršála Tuchačevského, tak i pro Československo.

Stalin rozpoutal roku 1937 další vlnu čistek, která se dotkla především armády, námořnictva a letectva Sovětského svazu. Právě Michail Tuchačevskij, hrdina občanské války a nejspíše nejpragmatičtější uvažující vojenská osoba v zemi, se stal nejvýznamnější obětí těchto zničujících procesů. Stalinovi zřejmě vadilo, že maršál podřívá jeho autoritu tím, že zpochybňuje jeho stanovisko ohledně nacistického

⁵³ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938): O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003, str. 612–621.

⁵⁴ KRÁL, Václav, *Československo a Sovětský svaz 1917–1971*, Praha 1971, str. 20–21.

⁵⁵ KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999, str. 91.

Německa. Tuchačevskij totiž již dlouho varoval Stalina před nebezpečím, které představuje Adolf Hitler a byl zarytým odpůrcem spolupráce s Německem. Zároveň prosazoval modernizaci Rudé armády a byl velice progresivní co se týče metod vedení války v podmínkách, ve kterých musela fungovat Rudá armáda. Roku 1938 byla důstojnická čistka v plném proudu a konec byl v nedohlednu.⁵⁶

Důležitou roli v tragédii Rudé armády v roce 1937 sehrál i prezident Beneš, když postoupil Moskvě falešné usvědčující materiály, vyrobené nacistickou tajnou službou v domnění, že jsou autentické. Právě tyto materiály měly započít důstojnickou čistku v Sovětském svazu a přímo ukazovaly na maršála Tuchačevského, jako na strůjce spiknutí proti Stalinovi. Nicméně Stalin žádný důkaz ze zahraničí nepotřeboval. Na čistku důstojníků se chystal už delší dobu, protože mezi nimi bylo stále mnoho těch, kteří sloužili již caru Mikuláši II., a tak představovali pro Sovětský svaz potenciální hrozbu. Zfalšované dokumenty vytvořené nacisty ve spolupráci s ruskou protistalinskou skupinou v zahraničí a dodané Benešem, poskytly Stalinovi pouze záminku k zahájení připravovaných čistek.⁵⁷ Armáda se ocitla v chaosu. Vojáků bylo stále dost, ale nebyli dostatečně organizováni. Případná sovětská pomoc, kterou Stalin navrhoval, se proto jevila velice nejasně, i kdyby ji Československo přijalo a závěry Mnichovské dohody odmítlo akceptovat. Navíc prostřednictvím pomoci ohroženému Československu Stalin zřejmě nesledoval nic jiného než prostředek, jak rozšířit svůj vliv dále na západ, aniž by ho světové veřejné mínění označovala za agresora a původce nového evropského konfliktu. Kvůli již zmíněné klauzuli ve smlouvě s Československem z roku 1935 však musel Stalin čekat až svým spojeneckým závazkům dostojí Francie a pomůže Československu vojensky. Teprve pak by mohl Sovětský svaz v Mnichovské krizi vojensky intervenovat. I tak by však potřeboval volný průchod skrze Polsko. Polská vláda si i díky zkušenostem s bolševiky z počátku 20. let tento způsob Stalinova uvažování moc dobře uvědomovala, když nedala Sovětskému svazu povolení překročit polské hranice a pokračovat na pomoc Československu. Navíc Polsko se snažilo s Hitlerem vycházet dobře. Zvláště pak od té doby, co se západní státy vyjádřily negativně k návrhům maršála Pilsudského na preventivní válku s nacistickým Německem. Polsko tedy nejdříve roku 1934 uzavřelo s Německem pakt o neútočení a o čtyři roky později stanulo po jeho boku ve věci územních požadavků v Československu.

⁵⁶ BUTLER, Robert, *Nástroje Stalinského teroru*, Praha 2010, str. 72–73.

⁵⁷ KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999, str. 94–95.

Kominternu zareagovala na postoupení sudetoněmeckých oblastí Německu velmi slabě (byla v té době již poměrně oslabená, lidové fronty byly ztraceny a fašismus se navzdory jejím výstupům šířil dál). Dala pokyn francouzským komunistům, aby zrušili svou podporu Daladierovy vlády a zorganizovali generální stávkou.⁵⁸

11.3. Mnichov, KSČ a československá veřejnost

Mezi stranami, napříč politickým spektrem Československa, patřila KSČ k nejaktivnějším odpůrcům dohody s Adolfem Hitlerem, nejen kvůli hrozbě jakou představoval pro Československo, ale i díky několikaleté snaze Kominterny o vytvoření jednotné protifašistické fronty mezi komunisty celého světa. Názor KSČ na svízelnou situaci, která v Československu zavládla na přelomu září a října 1938, výmluvně ilustruje oficiální stranické prohlášení z 1. října 1938, kde se hovoří o příčinách a vinících:

„A přece příčiny jsou jasné. Je to výsledek permanentního ustupování před útočником na mezinárodní aréně, kteroužto politiku ze svých třídních kabalistických zájmů vedla buržoázie Anglie a Francie. Je to výsledek permanentního ustupování iredentistickým agentům zahraničního fašismu ve vnitřní politice, které československá buržoázie vedla ze svých třídních zájmů.

V mezinárodní politice byl to jedině Sovětský svaz, který důsledně potíral tuto politiku, byl to také jedině Sovětský svaz, který v těžkých chvílích stál věrně po boku Československa. Ve vnitřní politice pak byli jsme to jen my, komunisté, kteří jsme po dlouhou dobu hlásali nutnost rozhodných opatření a rozhodné obrany republiky do všech důsledků.“⁵⁹

I když se v úryvku mluví o jedinečnosti KSČ a o její snaze chránit republiku již dlouho před Mnichovskou krizí, byli hlavními osnovateli této snahy převážně místní organizace KSČ a socialistických stran Československa. Jejich zápal je patrný při čtení jejich „Prohlášení v České Lípě“ s návrhem na opatření, jak zajistit obranyschopnost země z 26. září 1938:

„Podepsané demokratické strany z České Lípy vítají, že byl mobilizací opět zřízen klid a pořádek a naši vlasti poskytnuta ochrana před válečným běsněním třetí říše. Protestujeme zároveň proti fašistickému banditismu legií FS, které pustoší naše pohraniční obce a terorizují a vraždí nevinné obyvatelstvo, a zároveň žádáme

⁵⁸ SERVICE, Robert, *Soudruzi: světové dějiny komunismu*, Praha 2009, str. 159.

⁵⁹ LVOVÁ, Míla, NOVOTNÝ, Josef, *Chtěli jsme bojovat : dokumenty o boji KSČ a lidu na obranu Československa 1938*, Praha 1963, str. 387–388.

nejostřejší zákrok státních orgánů proti podněcování k občanské válce a proti jiné velezrádné činnosti pohlavárů SdP, kteří se ještě nacházejí na půdě republiky.

Novou vládu republiky ujišťujeme plnou podporou všech opatření, nutných na obranu země, požadujeme však, aby se kategoricky odmítly všechny požadavky třetí říše, zaměřené na rozbití republiky, zejména jakákoliv odstoupení území. Jsme přesvědčeni, že v tomto těžkém zápolení o svobodu a nezávislost republiky a jejích národů nezůstaneme osamoceni, budeme-li republiku a její hranice odhodlaně a rozhodně hájit.

Pro zajištění úplné obranyschopnosti země považujeme kromě toho za zvlášť nutná následující opatření v pohraničním území a žádáme jejich okamžité provedení: Úplné znovuzřízení demokratického pořádku v pohraničním území, především v obecních a okresních správách a ve veřejných zařízeních tím že se odstraní všechny republiky nebezpečné a velezrádné živly; urychlené provedení militarizace závodů, energické kroky proti zastavování a zavírání závodů, dílen a obchodů z pohnutek republiky nepřátelských; dosazení úředních komisařů do peněžních závodů; plánovitou ochranu demokratického obyvatelstva a přípravu opatření k případné evakuaci takovým způsobem, aby se neopakovala tragédie Holandska; urychlenou demokratickou úpravu národnostní otázky v duchu dorozumění a bratrské spolupráce národů na ochranu a obranu společné vlasti. ⁶⁰

Pro KSČ byla Mnichovská krize stejně palčivým problémem, jako pro zbytek československé politické scény. Zároveň se však s touto krizí naskýkala možnost tolik očekávané války mezi kapitalisty, která by je postavila jednoho proti druhému a poskytla by tak dobrý nástupní prostor Sovětskému svazu, ale také mohla Sovětský svaz izolovat, pokud by se imperialistické státy dokázaly spojit. Výmluvně o situaci, ve které se Stalin a Sovětský svaz nacházel, informuje Karel Durman: „Mnichov utvrdil Stalina v přesvědčení, že nesmí spoléhat ani na „lidové fronty“, ani na západoevropské politiky. Jestliže mnichovská dohoda u něj vyvolala strach z nejhorsího, „jednotné fronty imperialismu“, nyní se vrátil k doktrinní geostrategické představě, která měla mít i pro budoucnost v jeho koncepci klíčové místo: rozhodujícím faktorem budou „meziimperialistické rozpory“.” ⁶¹

Pro budoucí vývoj událostí (hlavně mezi lety 1945–1948) také nastoupili českoslovenští komunisté novou cestu, když se během Mnichovské krize

⁶⁰ LVOVÁ, Míla, NOVOTNÝ, Josef, *Chtěli jsme bojovat : dokumenty o boji KSČ a lidu na obranu Československa 1938*, Praha 1963, str. 340–341.

⁶¹ DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé I.*, Praha 2004, str. 38.

a pod vedením Klementa Gottwalda oficiálně a rozhodně postavili vedle ostatních stran československého politického spektra do obranné fronty národa. Díky tomu se mohli těšit obrovskému nárůstu podpory u širší veřejnosti, jaký byl snad srovnatelný s popularitou, kterou požívali během období působení Bohumíra Šmerala ve 20. letech.⁶² Naneštěstí pro československé komunisty se stejné „pomnichovské vlně vzrůstající podpory“ těšila i pravice a zvláště ta extrémní. Bylo zřejmé, že po Mnichovské krizi čeká československou společnost nová krize, tentokrát daleko niternější povahy.

⁶² KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938): O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003, str. 602.

12. Druhá republika

Období počínající uznáním Mnichovské dohody 30. září 1938 a končící vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava 16. března 1939 označujeme jako éru Druhé československé republiky. Stejně jako celá česká společnost, musela i KSČ hledat své místo v novém světě, který však neměl mít dlouhého trvání. To však většina tehdejšího světa netušila. Chmurnou atmosféru oněch šesti měsíců trvání Druhé republiky a snahu jejích obyvatel hledat na všem špatném něco dobrého krásně ilustruje slogan z map „Malá, ale naše“. Stejně jako KSČ, přežil Mnichovskou dohodu i zájem Sovětského svazu o střeoevropský region, i když se začal měnit jeho charakter oproti dřívějším mírovým obdobím.

12.1. KSČ v období Druhé republiky

Politická scéna v Československu se oproti situaci před přijetím Mnichovské dohody silně radikalizovala. Dne 5. října 1938 abdikoval prezident Beneš a 22. října 1938 emigroval do Velké Británie i kvůli vulgární štvavé kampani, která proti němu byla zahájena. Navenek to možná tak nevypadá, ale s abdikací prezidenta Beneše a s jeho odletem do zahraničí ztratila KSČ svou největší oporu v česko-slovenské politické sféře. Beneš byl totiž garantem určitých jistot ve státě a jednotící osobností Československa. Navíc díky jeho smířlivému přístupu k vedení zahraniční politiky se Sovětským svazem, mohla KSČ získat velkou veřejnou podporu. Po jeho odchodu se naopak propadla politická scéna do chaosu. Dlouhotrvající snahy Hlinkovy slovenské ľud'ové strany o autonomii Slovenska v rámci Československa vyvíjely na vládu stále větší tlak a s odchodem prezidenta Beneše z úřadu se strana rozhodla jednat. Dne 6. října jmenovala Josefa Tisa předsedou slovenské vlády. Praha již o den později vyhověla a jeho jmenování potvrdila. Z Československa se stalo Česko-Slovensko. Značného úpadku morálního i myšlenkového doznala i kultura nového státu. Noviny i žurnalisté útočili na První republiku, Benešův liberální přístup ve vedení státu a na zklamané naděje v pomoc západních států.⁶³ Obětí doby se stal i Karel Čapek, který byl v tisku napadán i mnoha svými bývalými přáteli. Je zajímavé, že nejvíce se česko-slovenská společnost vymezovala vůči Velké Británii a Francii a ne vůči Německu, které bylo prvotní příčinou konce První republiky. Jednak za to mohl vládou i tiskem neustále omílaný syndrom mnichovské zrady a jednak i snaha česko-slovenské vlády (premiér Rudolf Beran) o dobré vztahy s Německem.

⁶³ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938): O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003, str. 621–631.

Aby si HSLS upevnila na Slovensku své pozice z hospodářského (odborníci a výroba) i z politického (blízkost Sovětského svazu) hlediska, zakázala již 9. října 1938 činnost KSČ, která byla zvláště na Slovensku hrozbou. V českých zemích byla činnost KSČ zakázána až 20. října, protože hrozilo, že chaos nastalý po abdikaci prezidenta a vynucené federalizaci státu by mohla KSČ využít k rozvracení již tak oslabeného státu. Z rozhodnutí ústředního výboru strany bylo vedení přemístěno do Moskvy, kam odletěli Gottwald, Široký, Šmeral, Šverma, Kopecký a další přední činitelé KSČ. V Česko-Slovensku se poté vytvořilo domácí ilegální vedení KSČ, v jehož ústředním výboru zasedali kromě vedoucího Eduarda Urxe také Emanuel Klíma, Otto Synek, Viktor Synek, Jan Zika aj. Ani jeden z jmenovaných členů ilegálního ÚV KSČ se nedožil konce války. Přejít do ilegality zřejmě nebyl pro KSČ příliš obtížný, protože podle stanov Kominterny měly zúčastněné strany budovat vedle legálně pracujícího aparátu i aparát ilegální, i když ho nebylo třeba. Působení v ilegality, od října 1938, navíc pomohlo KSČ fungovat i během nacistické okupace, protože měla již organizovaný a efektivní ilegální stranický aparát.

Ilegální fungování KSČ během existence Česko-Slovenska samotný stát ani jeho zřízení příliš neohrozilo. Nebylo na to ani dost času, protože půlroční existence samostatného Česko-Slovenska prostě neposkytovala KSČ dostatečný prostor na to, aby se mohla zaměřit na výkon nějakého průlomového činu. Svou existenci proto omezila na ilegální šíření letáků, budování sítě mezi dělnictvem i zbytkem společnosti a na tajné organizování schůzí, většinou ve spojení s výročními slavnostmi. Ani v ilegality však neztratila KSČ svou živelnost, s jakou napadala již prvorepublikové vlády. Velmi pokrytecky se totiž během svého česko-slovenského období, které symbolizuje nárůst fašistických tendencí, situovala do role obránce demokracie a zastánce lidových mas proti „fašistické vládě“.

12.2. Sovětský svaz a Druhá republika

S odchodem předních osobností KSČ do Moskvy a s upnutím Česko-Slovenska na Německo skončilo i období budování přátelských vztahů se Sovětským svazem, které započal roku 1935 Edvard Beneš. Nicméně Stalin měl o střední Evropu stále zájem a vývoj, který následoval ve střeoevropském politickém prostoru po 30. září 1938 ho musel velice uklidnit. Stalinovi totiž nešlo primárně o zachování Československa v jeho původních hranicích. Nejdůležitější pro něj bylo, aby se mezi imperialisty nevytvořila jednotná protifašistická fronta (o kterou se již několik let

pokoušela Kominternu) a zároveň, aby se nevytvořila mezi fašisty a západoevropskými demokratickými frontami protibolševická. Ani k jedné z těchto událostí nedošlo. Hitler sice neustále označoval SSSR jako úhlavního nepřítele, ale nebyl ve svých výpadech nijak oficiálně a prakticky podporován západními mocnostmi. Stejně tak vnímaly západoevropské státy Německo jako hrozbu, ale zároveň věřily, že skrze získání sudetoněmeckých oblastí byly jeho expanzionistické snahy uspokojeny.

12.3. KSČ a březen 1939

Osudové tři březnové dny, mezi 14. a 16. březnem 1939, prožívala spolu s Druhou republikou i ilegálně působící KSČ. Nejprve 14. března vyhlásilo nezávislost Slovensko, do té doby ve federativním spojení s českými zeměmi, jako samostatný Slovenský štát, 15. března obsadila zbylé české území německá armáda a konečně 16. března byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava pod ochranou Třetí říše. Završila se tak předválečná existence samostatného československého státu.

Pro existenci KSČ bylo klíčové, že se k březnovým událostem vyjádřil i Sovětský svaz, zatímco západ zaujal k okupaci Česko-Slovenska relativně laxní přístup. V sovětské nótě Německu se píše: „*Sovětské vládě není známa ústava žádného státu, jež by dávala hlavě státu právo zrušit existenci státu bez souhlasu národa. Je těžko připustit, že by kterýkoli národ dobrovolně souhlasil se zrušením své samostatnosti a s přivtělením k jinému státu, a tím méně takový národ, který se po staletí bil za svoji nezávislost a již dvacet let si zachoval svoji samostatnou existenci.*“⁶⁴ KSČ tedy stále mohla vidět v Sovětském svazu poslední naději pro nezávislost Československa. Naneštěstí pro tyto komunistické vyhlídky však v srpnu 1939 udělali Sověti přesně to, proti čemu se zde ostře vyhrazovali, když si po dohodě s Němci přisvojili oblasti východního Polska.

Samotná KSČ ve svém prohlášení nejvíce viní za březnové události západní mocnosti, které svou zradou v Mnichově daly průchod Hitlerově expanzi. Dalším viníkem je podle československých komunistů vláda Česko-Slovenska, která se nechala nejprve skrytě a následně otevřeně ovládnout a přičlenit k nacistickému Německu. Závěrem komunisté prohlašují: „*My, čeští komunisté, kteří jsme učinili vše, aby národ byl uchráněn nynějšího údělu, před tváří národa vystupujeme a prohlašujeme, že chceme stát oddaně a neohroženě v prvních řadách národního odboje za obnovu plné svobody a samostatnosti.*“⁶⁵

⁶⁴ *Za svobodu českého a slovenského národa, sborník dokumentů*, Praha 1956, str. 35.

⁶⁵ Tamtéž, str. 31–33.

13. Závěr

Mohutný stín Sovětského svazu provázel KSČ i Československo po celou dobu jejich společné existence. Někdy ovlivnil československou politiku přímo, jako v roce 1935, jindy využil k jejímu ovlivňování politický tlak skrze KSČ, jako během Španělské občanské války nebo při samotném vzniku strany na začátku 20. let. Samotná KSČ s ním však byla pevně svázána, zvláště pak od roku 1929. Bez Sovětského svazu by byla existence KSČ v té podobě, v jaké ji známe z dob předválečného Československa, nemyslitelná. Sovětský svaz fungoval jako zdroj myšlenek a inspirací. Byl pro KSČ věčným symbolem toho, jak má vypadat stát budoucnosti a její snahou mělo být pochopitelně přetvoření Československa podle sovětského vzoru. Kominternu fungovala ve vztahu KSČ a Sovětského svazu jako vedení, přes které putovaly do Československa instrukce a rady.

Role, kterou v KSČ zaujímaly Sovětský svaz a Kominternu, byla tedy klíčová pro existenci strany. Z počátku byla strana velmi odevzdaná vůli těchto dvou aktérů, protože díky působení bolševiků a Kominternou školených agentů vlastně vznikla. Během dvacátých let docházelo v tomto vztahu k určitým pnutím a dohadům, zvláště ve věci odborů a práce KSČ s širší veřejností v Československu. Po událostech roku 1929 a nástupu uskupení kolem Klementa Gottwalda se strana více než předtím podřídila Kominterně a Sovětům. Zároveň se změnila i její povaha. Zostřila se rétorika, navýšily se stranické požadavky na změny ve státě a s nimi vzrostla i kritika státu samotného. Určitou výjimkou v Gottwaldově období je nástup nacismu v Německu, kdy KSČ v rozporu s oficiální ideologií Kominterny silně varuje před nebezpečím rozmachu fašismu v Evropě. Do událostí spojených s podpisem Československo- Sovětské smlouvy KSČ nijak hlouběji nezasáhla, protože k podpisu došlo z příčin vyplývajících ze zahraniční politiky vedené Edvardem Benešem. Do dějin Československa zasáhl Sovětský svaz velmi silně během Španělské občanské války, ve které bojovalo mnoho Čechoslováků. Tito odvážní muži však bojovali a umírali ve skutečnosti ne za zachování demokratického Španělska, ale kvůli sovětským zájmům, které v této oblasti Evropy měl Stalin. Právě na náboru a obelhávání těchto mužů měla KSČ lví podíl. Během Mnichova se KSČ nemusela se Sovětským svazem přít o osud Československa, protože oba zaujaly stejný postoj. Snažily se zachovat československou územní celistvost. Rozdíl je ovšem v tom, že KSČ to snad chtěla opravdově a z důvodu upřímných národních zájmů, kdežto pro Sovětský svaz nebylo Československo prvořadé. Spíše než o zachování územní celistvosti Československa šlo Stalinovi o udržení statusu quo v zahraniční politice západních států. Po zákazu strany v říjnu 1938 se vedení strany muselo odebrat do Moskvy a možnost dalších zásahů do československé politiky ze strany Sovětského svazu byla pryč.

Podle mě lze vztah mezi KSČ, Kominternou a Sovětským svazem definovat nejlépe slovem koloběh. Sovětský svaz produkuje určitou ideologii, Kominternu tuto ideologii tlumočí komunistickým stranám světa ve shodě se Sovětským svazem a KSČ, jako jedna ze zúčastněných stran, ve svém státě propaguje tyto myšlenky a snaží se o podporu Sovětského svazu.

Bylo by chybou domnívat se, že výše popsaný cyklický princip je pouze záležitostí komunismu. Na podobném principu může fungovat hnutí jakékoliv povahy. Jedná se ve výsledku vlastně o velice jednoduchý princip prosazování totální moci v demokratických státech. Štěstím pro celý meziválečný svět bylo to, že Sovětský svaz se nesnažil příliš skrývat moc jakou má nad Kominternou, a tedy i nad všemi komunistickými stranami světa. Bylo tedy relativně snadné odhalit past, která se v členství v Kominterně skrývá.

14. Prameny a literatura

Vydané prameny:

AMORT, Čestmír, SLÁDEK, Zdeněk, *Komunistická strana Československa a Sovětský svaz 1921–1971*, Praha 1971.

GOTTWALD, Klement, *Za lidovou frontu práce, svobody a míru v Československu*, 1935.

GOTTWALD, Klement. Španělsko a ČSR. In: ERCOLI, GOTTWALD, MIJE, PASSIONARIA a VARGA. *Problémy španělské revoluce*, Praha, 1936.

GOTTWALD, Klement, *Spisy VI.*, Praha 1952.

LVOVÁ, Míla, NOVOTNÝ, Josef, *Chtěli jsme bojovat : dokumenty o boji KSČ a lidu na obranu Československa 1938*, Praha 1963.

MERVART, Jan, MUSILOVÁ, Dana, *Dokumenty k dějinám Komunistické strany Československa*, Hradec Králové 2006.

Vtoroj kongress Kommunističeskogo intěrnacionala, 1934.

Protokol k V. řádnému sjezdu Komunistické strany Československa, Praha 1929.

Literatura k tématu:

BUTLER, Robert, *Nástroje Stalinského teroru*, Praha 2010.

DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé I.*, Praha 2004.

KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1939): Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2000.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938): O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003.

KLIMEK, Antonín, *Vítejte v první republice*, Praha 2003.

KOSATÍK, Pavel, *České snění*, Praha 2010.

KRÁL, Václav, *Československo a Sovětský svaz 1917–1971*, Praha 1971.

LOMÍČEK, Jan, *Světlem sovětů - k vlivu sovětské propagandy na utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu ve dvacátých s třicátých letech 20. století*, in: KÁRNÍK, Zdeněk, KOCIÁN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav, RÁKOSNÍK, Jakub, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, Praha 2009.

LUKEŠ, Igor, *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*, Praha 1999.

MARŠÁLEK, Zdenko, VORÁČEK, Emil, *Interbrigadisté, Československo a španělská občanská válka: neznámé kapitoly z historie československé účasti v občanské válce ve Španělsku 1936-1939*, Praha 2017.

McDERMOT, Kevin, AGNEW, Jeremy, *Kominternu*, Praha 2011.

NEDVĚD, Jiří, *Českoslovenští dobrovolníci, mezinárodní brigády a občanská válka ve Španělsku v letech 1936 - 1939*, Praha, 2008.

NECHVÁTAL, Martin, *15. 5. 1921 Založení KSČ: ve službách Kominterny*, Praha 2002.

PÁVOVÁ, Jana, *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*, Praha 2008.

REIMAN, Pavel aj., *Dějiny KSČ*, Praha 1961.

SERVICE, Robert, *Soudruzi: světové dějiny komunismu*, Praha 2009.

STALIN, Josif, Vissarionovič, *Otázky Leninismu*, Praha 1950.

Internetové zdroje:

http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_clen_01.php

<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007003.htm>

Zdroje ilustrací:

Obrázky 1, 2, 7: KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999.

Obrázky 3, 4: LUKEŠ, Igor, *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*, Praha 1999.

Obrázky 5, 6: MARŠÁLEK, Zdenko, VORÁČEK, Emil, *Interbrigadisté, Československo a španělská občanská válka: neznámé kapitoly z historie československé účasti v občanské válce ve Španělsku 1936-1939*, Praha 2017.

15. Seznam obrázků

Obrázek 1 Bohumír Šmeral.....	18
Obrázek 2 Kopecký, Gottwald a Šverma.....	23
Obrázek 3 Podpis československo-sovětské smlouvy v Praze 16. května 1935.....	34
Obrázek 4 Edvard Beneš se sovětským ministrem zahraničí Litvinovem, Moskva, červen 1935.....	35
Obrázek 5 Propagační plakát španělských republikánů.....	37
Obrázek 6 Propagační plakát oslavující interbrigadisty.....	40
Obrázek 7 Chamberlain, Bonnet a Daladier v Londýně, 18. září 1938.....	43